

บทที่ ๒

แนวคิดทฤษฎีและความเป็นมาของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

รัฐมีอำนาจการปกครองโดยอาศัยกฎหมายเป็นเครื่องมือ ในการบริหารงานแต่ละยุคสมัย มีการใช้เครื่องมือที่แตกต่างกัน ปัจจุบันการบริหารราชการต้องใช้บุคคลที่มีความรู้ความสามารถ มากกว่าอดีต เนื่องจากสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น ประกอบกับการขับเคลื่อนของรัฐ เป็นไปตาม นโยบายของรัฐ ซึ่งในอดีตตั้งแต่สุโขทัยจนถึงกรุงธนบุรีอาศัยจารีตประเพณีความเชื่อต่าง ๆ และ ศาสตร์โบราณเป็นเครื่องมือการปกครองแผ่นดิน จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์เริ่มมีการใช้เครื่องมือในการ ปกครองของรัฐ ต่อประชาชนและคณะสงฆ์ที่เป็นรูปแบบมากขึ้น รูปแบบดังกล่าวใช้มาจนถึงปัจจุบัน คือกฎหมาย อันเป็นเครื่องมือที่ทรงพลัง ในบทนี้จะกล่าวถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และแนวคิดทฤษฎีทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งแนวคิดของผู้ทรงคุณวุฒิต่าง ๆ ทั้ง ทางด้านการเมืองการปกครอง และด้านพระพุทธศาสนาดังจะกล่าวต่อไป

๒.๑ ความเป็นมาของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

อำนาจมีมาควบคู่กับโลก แม้แต่ช้างซึ่งเป็นสัตว์ทรงพลังมีอำนาจเหนือกว่าสัตว์ใด ๆ ยัง ต้องการ मदเมลงช่วยย่อยสลายเมื่อสิ้นชีพ เพื่อสร้างความสมดุลในโลก นับว่าเป็นความสัมพันธ์ของ สิ่งมีชีวิต ความสัมพันธ์เชิงอำนาจคือความผูกพันที่เกิดขึ้น ตั้งแต่ระดับพื้นฐานของหน่วยย่อยในสังคม เริ่มจากมนุษย์ที่เป็นสัตว์สังคมซึ่งมีการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว เมื่อหลายครอบครัวรวมตัวกันทำให้เกิดชุมชนและหลายชุมชนรวมกันเกิดเป็นหมู่บ้าน มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ต้องการปฏิสัมพันธ์ต่อกัน การ อยู่ร่วมกันจึงต้องอาศัยเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมอันได้แก่อำนาจ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมาก แม้ พระพุทธองค์ก็ตรัสว่า อำนาจเป็นใหญ่ในโลก ดังจะกล่าวต่อไปนี้

๒.๑.๑ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่กล่าวถึง ความสำคัญของอำนาจ ดังพุทธ พจน์ที่ว่า “วโส อัสสริย โลก” ซึ่งแปลว่า อำนาจเป็นใหญ่ในโลก^๑ อำนาจเป็นนามธรรมที่มีความ ยิ่งใหญ่ อาทิอำนาจความดีและอำนาจความชั่วหรืออาจมองไปในมิติของบาป-บุญก็เป็นได้ อำนาจเป็น คำกลาง ๆ เช่นเดียวกับทิวหรือความเห็น หากผู้มีอำนาจใช้ไปในทางที่ดีสังคมย่อมสงบสุข ในทาง กลับกันหากใช้อำนาจไปในทางที่เข้มแข็งแก่ผู้อื่นสังคมย่อมสับสนวุ่นวาย ดังเช่นพุทธพจน์ที่กล่าวถึง ประเทษของอำนาจไว้ว่า

ปภาวสุสาหมนตานํ วสา ติสโส ทิ สตติโย^๒

ปภาโว ทณฺหาโร เตโช ปตาโป ปี จ โกสโ

ความหมายพอสรุปได้ว่า

^๑ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๗๗/๘๔.

^๒ พระโมคคัลลานะเถระ (รจนา), พระมหาไพโรจน์ ญาณกุสโล และคณะ แปล, คัมภีร์อภิธานูปทีปิกา, (กรุงเทพมหานคร: หจก.ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๕๙), หน้า ๑๓๘-๑๓๙.

ปภาวะ หมายถึง อำนาจมาจากเรือนคลัง

อุสสาหะ หมายถึง กำลังคน

มันตะ หมายถึง ปัญญาของผู้นำ มนต์สัตติ อำนาจเกิดจากปัญญาผู้นำ แยกได้เป็น ๒ คำคือ มนต์ แปลว่า ความลับ อำนาจเกิดจากปัญญาของผู้นำ มนต์น แปลว่าความลับ อำนาจเกิดจากการปรึกษาความลับ^๖

ปภาวะ หมายถึง อำนาจมาจากเรือนคลังนั้น หมายถึงทรัพย์สมบัติหรือเงินทองนั่นเองกล่าวคือ เงินจัดได้ว่าเป็นอำนาจผู้ใดมีเงินมากก็สามารถแสวงหาอำนาจได้ ในปัจจุบันนอกจากเงินทองแล้วทรัพย์สินอื่น ๆ ก็สามารถทำให้มีอำนาจได้เช่นกัน

อุสสาหะ หมายถึง กำลังคน การมีกำลังคนจำนวนมากหรือพวกมากนั้น ถือได้ว่ามีอำนาจเช่นกัน การมีกำลังพลที่เข้มแข็งนั้นยากที่ผู้ใดจะรุกรานหรือทำลายล้างได้ อุสสาหะอำนาจเกิดจากกำลังคนนั้น ในยุคปัจจุบันไม่ได้หมายความว่าปริมาณคนเท่านั้น แต่หมายความว่ารวมถึงกำลังคนที่มีประสิทธิภาพและปัจจัยเสริมอื่น ๆ ที่ได้จากทรัพยากรมนุษย์อีกด้วย

มันตะ หมายถึงปัญญาของผู้นำ ผู้นำที่มีปัญญาสามารถทำให้องค์กรของตนยิ่งใหญ่เหนือผู้อื่น ปัญญาของผู้นำถือว่าเป็นพลังกำลังที่ทำให้องค์กรล้ำหน้าเหนือผู้ใด อาทิพ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงเป็นผู้นำของอาณาจักรสุโขทัยที่ทรงพลัง ทำให้รวบรวมอาณาจักรเป็นประเทศไทยจนถึงทุกวันนี้ สาเหตุมาจากพระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถในด้านต่าง ๆ เช่นประดิษฐ์อักษรไทย, ริเริ่มเอกลักษณ์ไทยหลายอย่างสืบมาถึงทุกวันนี้ อำนาจตามพระพุทธศาสนาเกิดจากปัญญาของผู้นำหรือมันตะแบ่งได้เป็น มนต์สัตติ ความลับอำนาจเกิดจากปัญญาของผู้นำคือ อำนาจเกิดจากการที่ผู้นำที่มีปัญญา ปรึกษาความลับในเรื่องต่าง ๆ

ผู้นำที่ทรงปัญญาสามารถสร้างองค์ความรู้ที่มีจากปัญญา อาจกล่าวได้ว่าเป็นความลับความลับนี้พออนุมานได้ว่าความลับในศาสตร์ต่าง ๆ เช่นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชพระมหากษัตริย์ในรัชกาลที่ ๙ ทรงค้นพบความลับตามธรรมชาติหลายอย่างอาทิ ฝนเทียม ส่วนผู้นำที่เกิดจากการให้คำปรึกษาความลับเช่น ขงเบ้งที่ปรึกษากับเล่าปี่ในพงศาวดารจีนเรื่องสามก๊ก เป็นต้นผู้นำที่มีปัญญาสามารถทำให้องค์กรของตนมีอำนาจ เช่นพ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงเป็นผู้นำของสยามประเทศ เนื่องจากพระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถในการรวบรวมอาณาจักรให้เป็นปึกแผ่นทั้งทางการเมือง, ศิลปวัฒนธรรมและพระศาสนา อำนาจเกิดจากปัญญาของผู้นำนั้นสามารถสร้างองค์กรให้ยิ่งใหญ่ดังเช่น บิลเกตส์ ซึ่งค้นคิดระบบปฏิบัติการไมโครซอฟท์ที่รู้จักไปทั่วโลก เป็นต้น

ความหมายของอำนาจที่กล่าวในพระไตรปิฎกข้างต้นนั้น กล่าวถึงพลังอำนาจที่แสดง ออกทางบทบาทต่าง ๆ แต่อย่างไรก็ตามอำนาจนั้นมีคุณอนันต์และมีโทษมหันต์ สุดแต่ผู้ใช้อำนาจจะใช้ให้เป็นคุณหรือโทษ ฉะนั้นผู้ทรงอำนาจที่มีสัมมาทิฐิย่อมนำพาองค์กรไปสู่ทิศทางที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและชุมชน ในทางกลับกันผู้ทรงอำนาจที่เป็นมิถิยาทิฐิย่อมกระทำการให้เกิดความเสียหายต่อส่วนรวมและบ้านเมือง นอกจากอำนาจทางพระพุทธศาสนาแล้ว นักคิดชาวตะวันตกได้กล่าวถึงอำนาจในมิติที่แตกต่างออกไป อาทิ แม็กซ์ เวเบอร์ และคาร์ล มาร์กซ์ เป็นต้น

^๖พระมหาสมปอง มุทิโต, คัมภีร์อิทธินววรรณา, (กรุงเทพมหานคร: ประยูรวงศ์พันธ์ตั้งจำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๔๕๗.

๒.๑.๒ อำนาจเหนือบุคคลในสังคมตามที่แม็กซ์ เวเบอร์ ให้ความหมายไว้ว่า ปัจเจกบุคคลมีทัศนะตามความต้องการของตน โดยแสดงบทบาทเป็นปรปักษ์กับผู้อื่นในลักษณะที่สัมพันธ์กันทางสังคม เวเบอร์เชื่อว่าการใช้อำนาจเหนือผู้อื่นเป็นธรรมชาติของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งจะเปลี่ยนไปเป็นความสัมพันธ์ขึ้นอยู่กับคำสั่ง และความแตกต่างของความสัมพันธ์นี้เป็นปัญหาหลักในการวิเคราะห์สังคม อำนาจมีที่มาจากผลผลิตและวิธีการจัดการเช่นหลักการปกครองต่าง ๆ เป็นต้น แม็กซ์ เวเบอร์กล่าวว่า ความสัมพันธ์เชิงอำนาจเป็นรูปแบบ การใช้อำนาจครอบงำหรือการใช้อิทธิพลที่มากกว่าการครอบงำผู้อื่นนั่นเอง

มุมมองเรื่องอำนาจเป็นการรอนสิทธิ คาร์ล มาร์กซ์ ให้ความเห็นว่า อำนาจคือการกดขี่ข่มเหงและผลประโยชน์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครอง มาร์กซ์อธิบายถึงวิธีการที่มีการควบคุมการผลิต และการใช้ประโยชน์จากผลผลิตนั้นทำให้เห็นการกดขี่และควบคุมการผลิต จึงกลายเป็นรูปแบบการปกครองทรัพย์สิน และความสัมพันธ์ทางสังคมจากการผลิตซึ่งเป็นแหล่งที่มาของอำนาจ และทรัพย์สินที่นำไปสู่การแย่งชิงอำนาจของผู้มีอำนาจ^๔ อำนาจตามแนวคิดของ มาร์กซ์ เป็นมิติการรอนสิทธิผู้อื่น โดยใช้อำนาจฉวยโอกาสหาประโยชน์ของผู้ปกครองกระทำต่อผู้อื่น ตามนัยแห่งความหมายแสดงถึงพลังอำนาจเช่นคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยที่มาร์กกล่าวถึงการใช้อำนาจเรื่องการจัดการผลิตผล

๒.๒ ความหมายของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ คือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือบุคคลต่อกลุ่มชน รวมถึงคณะบุคคลที่ใช้อำนาจต่อกัน แต่ในบทนี้ขอกล่าวถึงความหมายของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ลักษณะของความสัมพันธ์และการใช้อำนาจ ซึ่งมีผลอิทธิพลต่อการปกครองคณะสงฆ์ไทยโดย เฉพาะกรณีที่รัฐใช้อำนาจผูกพันกับคณะสงฆ์

๒.๒.๑ ความหมายของความสัมพันธ์เชิงอำนาจตามแนวคิดของนักวิชาการตะวันตก

ในที่นี้ขอกล่าวแนวคิดของ Ashley Crossman, J.S. Wayne และ Mishel Fuko

๑. Ashley Crossman ให้ความหมาย ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (power-relations) ว่า คือแนวคิดว่ากลุ่มชนต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างกัน สามารถมีปฏิสัมพันธ์และควบคุมกันได้อย่างไร การทำความเข้าใจในความ สัมพันธ์เชิงอำนาจจึงมีความสำคัญต่อความเข้าใจในสังคมยุคปัจจุบัน^๕

๒. J.S. Wayne ให้ความหมายความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (power relationship) ได้แก่ ความสัมพันธ์ของบุคคลสองคนขึ้นไป ที่มีข้อตกลงในการยกอำนาจการตัดสินใจและควบคุมให้คนใดคนหนึ่งมีสิทธิขาดในการจัดการชีวิตของอีกคนหนึ่งเช่น การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเข้าไปอยู่ภายใต้การปกครองของประเทศใด ประเทศหนึ่ง และเลือกที่จะเป็นประชากรในประเทศนั้น ๆ ย่อม

^๔อ้างใน ดร.นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ, ศัพท์ทางมานุษยวิทยา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.sac.or.th/databases/anthropology-concepts/glossary/116> [๐๑/๐๑/๒๕๖๐].

^๕Ashley Crossman, “ความหมายของpower-relations”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [http:// www.com/world-view/power-relations-\[๑๖/๔/๒๕๖๐\]](http://www.com/world-view/power-relations-[๑๖/๔/๒๕๖๐]).

ถือว่าบุคคลนั้นยอมรับโดยสมัครใจที่จะใช้กฎหมายของประเทศนั้น ส่วนในระดับองค์กรนั้นคือบุคคลใดบุคคลหนึ่งยอมรับในข้อตกลงกฎระเบียบขององค์กร และปฏิบัติงานเพื่อแลกเปลี่ยนกับค่าตอบแทนที่ได้รับ^๖

๓. Mishel Fuko ให้ความหมายของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ คือ ความรู้ อำนาจ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ในฐานะวาทะ หมายถึง อำนาจในการสร้างความรู้ในการครอบงำทั้งผู้กระทำและถูกกระทำ มิได้มุ่งถึงการกระทำทางกายภาพ^๗ กล่าวคือเป็นอำนาจทางนามธรรมนั่นเอง

สรุปความหมายของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ตามแนวคิดของตะวันตกเกิดจากความสัมพันธ์ หรือ ความผูกพันระหว่างบุคคลตั้งแต่ ๒ คนหรือสองกลุ่มขึ้นไป โดยมีรูปแบบที่ฝ่ายหนึ่งยอมสละสิทธิเรียกร้องให้แก่อีกฝ่ายตามเงื่อนไขที่ได้ตกลงกันไว้ ไม่ว่าจะเป็นข้อตกลงทางกฎหมายหรือข้อตกลงทางสังคมและชุมชน ซึ่งบางท่านกล่าวว่า เป็นอำนาจทางนามธรรม ส่วนแนวคิดของนักวิชาการไทยนั้น ผู้วิจัยจะกล่าวถึงโดยสังเขปดังนี้

๒.๒.๒ ความหมายของความสัมพันธ์เชิงอำนาจตามแนวคิดของนักวิชาการไทย

๑. ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กล่าวถึงความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับการปกครองของรัฐ คือการที่ผู้ปกครองอาศัยหลักธรรมในพุทธศาสนาปกครองบ้านเมือง แนวคิดที่ให้ความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาก็คือ หลักธรรมที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาสามารถนำมาประยุกต์ใช้ กับการปกครองในยุคปัจจุบัน^๘

๒. ศ.ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวถึงรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมกับศาสนาของประเทศไทย โดยให้ความหมายเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจว่า หมายถึง คนกลุ่มต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กันในเชิงอำนาจ อาจกล่าวได้ว่าศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องในการที่ทำให้อำนาจ หรือ อิทธิพลของสถาบันบางสถาบันแผ่ขยายไปยังบุคคลบางกลุ่มและในขณะเดียวกันก็รอนอำนาจของสถาบันบางสถาบัน^๙

๓. ศ.ดร.เกษียร เตชะพีระ กล่าวถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในประเทศไทยว่า สภาพสังคม แม้โครงสร้างที่เป็นทางการด้านกฎหมายและการเมืองจะอยู่ในระบอบประชาธิปไตยแต่ผู้คนจำนวนมากกลับมีกรอบความคิด พฤติกรรมและความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เป็นทางการ ราวกับว่าอยู่ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์^{๑๐}

^๖J.S. Wane, “ความหมายของpower-relationship ”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [http://www.quora.com/power-relationship-\[๑๕/๑๒/๒๕๕๙\]](http://www.quora.com/power-relationship-[๑๕/๑๒/๒๕๕๙]).

^๗วศินี สุทธิวิภากร, “วาทะกรรมมิเชล ฟูกูต์ต่อสถานภาพและบทบาทสตรีไทย”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (คณะศิลปศาสตร์: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒).

^๘ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, *พระพุทธศาสนากับคึกฤทธิ์*, (กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า, ๒๕๔๘).

^๙ศ.ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์, *ถอดความบรรยายพิเศษศาสนากับการเมือง: ศาสนากับรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทย*, สถานที่บรรยายประชาไท, ๒๕ ก.พ.๒๕๕๘, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [http://prachatai.com/category \[๒๐/๑๒/๒๕๖๐\]](http://prachatai.com/category [๒๐/๑๒/๒๕๖๐]).

^{๑๐}เกษียร เตชะพีระ ศ.ดร.และคณะ, *พจนานุกรมศัพท์การเมืองไทยร่วมสมัย*, ศัพท์การเมืองไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [https://thaipolitionary.com.27/06/2012.\[๒๐/๑๐/๒๕๕๙\]](https://thaipolitionary.com.27/06/2012.[๒๐/๑๐/๒๕๕๙]).

๔. จิรโชค วีระสัย กล่าวว่า รัฐศาสตร์หมายถึงความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจ (power relations) ด้วยในทุกระดับ และการเมืองมีหลายระดับที่เกี่ยวข้องถึงกันในเรื่องอำนาจซึ่งความสัมพันธ์มีหลายระดับ ได้แก่ระดับจุลภาคคือระดับบุคคลเพียงไม่กี่คน จนถึงระดับมหัศจรรย์คือระดับกลุ่มคน และระดับมหภาคหรือระดับใหญ่ ได้แก่ระดับสังคมทั้งหมดมีสภาพ “การเมือง” เข้าแทรกได้ทั้งสิ้น^{๑๑}

๕. วิลาวัณย์ หงส์นคร ให้ความหมายความสัมพันธ์เชิงอำนาจว่า คือความสัมพันธ์ทางกฎหมายอันมีลักษณะที่เป็นความสัมพันธ์ด้านปฏิบัติการและบริหารราชการ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างราชการบริหารส่วนกลาง สังการเชิงนโยบายส่วนภูมิภาคและส่วนภูมิภาค มีอำนาจกำกับดูแลการทำงานของส่วนท้องถิ่น^{๑๒}

สรุปความหมายความสัมพันธ์เชิงอำนาจตามแนวคิดนักวิชาการไทย หมายถึงความสัมพันธ์ในทางกฎหมายที่ใช้อำนาจทางการปกครอง รวมทั้งความสัมพันธ์ที่มีต่อบุคคลในเชิงจารีตประเพณีที่เคยมีมา ความสัมพันธ์เชิงลักษณะดังกล่าวนี้หมายถึง ความสัมพันธ์ในด้านปฏิบัติการและการบริหารราชการอีกด้วย ซึ่งในการบริหารราชการนั้นมีอยู่ในทุกระดับตั้งแต่ระดับบุคคล, ระดับกลุ่มคน และระดับสังคม

๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

ผู้วิจัยได้กล่าวถึงความหมายของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในเบื้องต้นแล้ว ต่อไปจะได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจของนักวิชาการต่าง ๆ หลักความสัมพันธ์เชิงอำนาจได้แบ่งโดยอาศัยแนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กันในสภาวะต่าง ๆ ซึ่งนักคิดเหล่านั้นมีแนวคิดที่แตกต่างกันบ้างคล้ายคลึงกันบ้าง แนวความคิดนักวิชาการตะวันตกส่วนหนึ่งมีมุมมองในทิศทางทุนนิยม ส่วนนักวิชาการไทยนั้นมีมุมมองที่หลากหลายออกไป ในที่นี้ผู้วิจัยแบ่งแนวคิดทฤษฎีออกเป็น ด้านการเมืองการปกครองและด้านกฎหมาย

๒.๓.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ด้านการเมืองการปกครอง

พระพุทธศาสนากล่าวถึงการกำเนิดรัฐในอัครัญญสูตร พระสูตรนี้ได้กล่าวถึงกำเนิดของสังคมมนุษย์โดยไม่มีการปกครอง สภาพดั้งเดิมของมนุษย์นั้นเป็นสภาพที่สงบสุข มนุษย์ดำรงชีพอยู่ได้ด้วยทรัพยากรที่มีอยู่ตามธรรมชาติ แต่ต่อมามนุษย์เริ่มมีกิเลสเกิดความโลภ โกรธ หลง มีการสะสมอาหาร เกิดสถาบันครอบครัวและมีกิเลสตัณหาเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในสังคมมนุษย์ และมีการทำร้าย แย่งชิง ทะเลาะวิวาทกันในสังคม จึงมีการมอบอำนาจให้บุคคลทำหน้าที่ในการระงับข้อพิพาทหรือผู้ปกครองขึ้นมาทำหน้าที่ปกครอง คำตัดสินของผู้ปกครองถือว่าเป็นบรรทัดฐานของสังคม

^{๑๑}ดร.จิรโชควีระสัย และคณะ, รัฐศาสตร์ทั่วไป, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://e-book.ram.edu/e-book/p/PS103/chapter1.pdf> :11-12.[๐๖/๐๗/๒๕๖๐].

^{๑๒}วิลาวัณย์ หงส์นคร, “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างราชการบริหารส่วนกลางส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น”, วิทยานิพนธ์ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพระปกเกล้า, (คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑), หน้า บทคัดย่อ.

อันเป็นจุดเริ่มต้นของการกำเนิดรัฐ^{๓๓} นอกจากนี้นักปราชญ์ชาวกรีกที่ทรงอิทธิพล เช่น เพลโต ก็ ได้ให้แนวคิดเรื่องอุดมรัฐไว้เช่นกัน

นักปราชญ์ชาวกรีกที่มีชื่อเสียงได้แก่ เพลโต (Plato) เป็นนักคิดที่ทรงอิทธิพลตลอดกาลของโลกตะวันตก เขามีพลังความคิดเหนือคนทั่วไปสามารถคิดในเรื่องธรรมดาได้ดียิ่งกว่าผู้ใด ผลที่ได้จึงเป็นความจริงที่มีเหตุผลสนับสนุนงานเขียนที่สำคัญของเขา ได้แก่รีพับลิก กล่าวกันว่า รีพับลิกเขียนขึ้นในช่วงที่ความคิดของเพลโตกำลังโด่งดัง หรือเกือบสูงงอมเต็มที โดยมีโซเครตีส (Socrates) ปราชญ์ผู้มีชีวิตอยู่ร่วมยุคร่วมสมัย กับพระพุทธเจ้าเป็นผู้ดำเนินเรื่องบทสนทนาในเล่ม โดยครอบคลุมปัญหาทางปรัชญา ทฤษฎีความรู้และจิตวิทยาโดยมีความคิดกว้างไกลไปกว่าการเมืองการปกครองอย่างมากมา^{๓๔}

อุดมรัฐ ตามแนวคิดเพลโตให้ความหมายสอดคล้องกับพระพุทธรศาสนา ส. ศิวรักษ์ กล่าวถึง อุดมรัฐ ของเพลโตว่า เป็นรัฐในอุดมคติจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีผู้ปกครองที่เป็นนักอุดมคติและผู้ปกครองจะมีอุดมคติก็ต่อเมื่อ ได้ประพฤติตนตามกฎหมายแห่งรัฐธรรมนุญที่ตั้งตามอุดมธรรมสรุปความได้ว่ารูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยมีประชาชนเป็นใหญ่ประชาชนมีอำนาจและใช้อำนาจ แต่ธรรมาธิปไตยมีธรรมเป็นใหญ่ใช้อำนาจโดยธรรม หลักการของประชาธิปไตยมี ๓ ข้อคือ ปึงเจกชนนิยม เสรีภาพและเสมอภาค ส่วนธรรมาธิปไตยมีหลัก ๓ ประการได้แก่ ธรรมนิติคือผู้ปกครองทรงธรรม ธรรมนิติคือ ระบบหรือกระบวนการเป็นธรรม และธรรมมติคือ มติที่ออกมาต้องประกอบด้วยคุณธรรม^{๓๕} สรุปได้ว่าโดยหลักการอุดมคติของผู้ปกครองตามรูปแบบประชาธิปไตย คือประชาชนมีอำนาจและใช้อำนาจ ส่วนธรรมาธิปไตยมีธรรมและใช้ธรรมเป็นอำนาจ

เพลโตมีความเชื่อว่าสังคมที่ตนอยู่นั้นไม่ดี (เลว) มนุษย์ส่วนมากมีความคิดเป็นมิจฉาทิฏฐิ (อวิชชา) เพลโตจึงต้องสร้างรัฐที่แตกต่างจากเดิม ให้ราษฎรมีความรู้ตามระบบการศึกษาใหม่ ให้ประชาชนเป็นคนยุคใหม่ ด้วยเหตุนี้ “รีพับลิก” จึงเป็นทฤษฎีทั้งในทางการเมือง การศึกษา ศิลปะ วิทยาการ วรรณคดีและลัทธิศาสนา เพลโต อาจจะตอบปัญหาบางประการที่ถูกใจเรา แต่วิธีเสนอความเห็นก็เป็นไปตามเหตุตามผล สมกับเป็นหนังสือปรัชญาที่มีความแตกต่างกับวิชาอื่น ๆ

นักปราชญ์ที่มีความรู้และมีชื่อเสียงอีกบุคคลหนึ่งซึ่งกล่าวถึงรัฐ เป็นนักปราชญ์ชาวกรีก เขาเป็นอาจารย์ของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช และเป็นลูกศิษย์ของเพลโต ได้แก่อริสโตเติล แนวคิดของเขาคือ การเมืองเป็นเรื่องภาคส่วนของสาธารณะที่มีความสัมพันธ์กับสังคมในระดับรัฐ การเมือง เป็นหลักการทางรัฐศาสตร์ อริสโตเติลกล่าวถึงความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจทุกระดับ โดยกล่าวว่า ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (power relations) มีอยู่ทุกระดับได้แก่ ระดับกลุ่มการเมืองที่เกี่ยวข้องกับสมาคม หน่วยงาน สหพันธ์ สันนิบาต องค์การและชมรมเป็นต้น ซึ่งเกี่ยวข้องกับทฤษฎีกลุ่มหลากหลาย หรือพหุนิยมที่อาจเรียกว่ากลุ่มหลากหลายประเภท ระดับสองได้แก่ ระดับชาติ

^{๓๓}ที.ม.๑๐/ ๓๐๙/ ๒๔๑

^{๓๔}วธัส โพรทารามิก (แปล), รีพับลิก : ปรัชยานิพนธ์ของเพลโต, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: ทับหนังสือ, ๒๕๕๙)

^{๓๕}ส. ศิวรักษ์, แนวคิดทางปรัชญาการเมืองของอริสโตเติล, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๓)

การเมืองเกี่ยวกับสังคมทั้งสังคม เช่น ในเรื่องการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรและ การได้รับตำแหน่งรัฐมนตรี ระดับสามระดับนานาชาติ ได้แก่ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมของประเทศต่าง ๆ อาทิ การเมืองระหว่างประเทศหรือการเมืองระดับโลก^{๖๖}

นอกจากนั้นอริสโตเติลยังกล่าวว่า การเมืองคือการเกี่ยวพันกับอำนาจ และมีความแตกต่างจากอำนาจอื่น องค์การทางการเมืองจะต้องมีอำนาจปกครองส่วนองค์กรของรัฐ ที่เป็นองค์การทางการเมืองจะต้องเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยในกิจกรรมต่าง ๆ ดังนั้นองค์การการเมืองจึงประกอบด้วย ลักษณะ ๒ ประการ คือ อำนาจ (Authority) และการปกครอง รวมถึงมนุษย์อันเป็นสัตว์ทางการเมืองที่ไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้ จึงจำเป็นต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มชน^{๖๗} อริสโตเติลกล่าวถึงการเมืองต้องมีอำนาจปกครอง และองค์การทางการเมืองต้องเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตย ซึ่งการเมืองได้แก่อำนาจทางการเมืองปกครองโดยผู้ควบคุมการเมืองคือมนุษย์ เป็นผู้ซึ่งคุมอำนาจรัฐนั้น ๆ ไว้

นักคิดชาวอิตาลีผู้หนึ่งคือ นิโคโล มาคิอาเวลลี ให้คำอธิบายแนวคิดเรื่องรัฐในทางการเมือง และการปกครอง ผู้ปกครองรัฐตามแนวคิดของเขาได้แก่ผู้ครองนคร เขาแบ่งประเภทผู้ครองนครและการได้มาซึ่งอำนาจเป็น รัฐและเขตปกครองทั้งปวงที่มีอำนาจเหนือกว่ารัฐอื่นนั้น หากไม่ใช่รัฐมหาอำนาจก็เป็นรัฐที่สืบราชสมบัติต่อจากผู้ปกครองคนก่อน อาจเป็นรัฐที่เกิดขึ้นซึ่งรัฐที่ถูกผนวกกรรมกับรัฐที่สืบราชสมบัติมา ส่วนอำนาจและรูปแบบการปกครองไม่ว่าจะเป็นลักษณะเจ้าผู้ครองนคร หรือรูปแบบอิสระสำหรับการได้มาซึ่งอำนาจดังกล่าว มีสามประการคือ อำนาจที่มาจากการใช้กำลัง ประการหนึ่ง อำนาจที่ได้มาจากโชคชะตาช่วยเหลือประการหนึ่ง และอำนาจที่ได้มาเพราะคุณธรรมอีกประการหนึ่ง อาจสรุปได้ว่าไม่ว่าผู้ปกครองรัฐของรัฐมหาอำนาจหรือรัฐเกิดใหม่ หรือรัฐจากการผนวกควมรวมก็ตาม มีที่มาสองลักษณะคือเจ้าผู้ครองนครสืบต่อและผู้ครองนครรัฐอิสระ ส่วนการได้มาแห่งรัฐดังกล่าวแบ่งได้เป็นสามวิธี คือการใช้กำลังประหัตประหารกันซึ่งเป็นอำนาจทางกายภาพ การที่โชคชะตาวาสนาช่วยเหลือและการมีคุณธรรมความดี^{๖๘}

สรุปได้ว่าอำนาจอาจมาจากพลังกำลังที่เข้าประหัตประหารกัน อันเป็นอำนาจทางกายภาพเป็นอำนาจทางรูปธรรม ส่วนการได้มาของอำนาจจากโชคชะตาและคุณธรรมถือเป็นอำนาจทางนามธรรม แต่โดยคุณธรรมนำไปสู่รูปธรรมให้เห็นได้ สำหรับเรื่องนี้ได้มีการนำไปเป็นตำราเรียนภาควิชารัฐศาสตร์

The Advancement of Learning “ความรู้คืออำนาจ” Knowledge is power เป็นแนวคิดทางด้านการเมืองการปกครองของฟรานซิส เบคอน มีแนวคิดซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของอริสโตเติล จากประโยคดังกล่าว “ความรู้คืออำนาจ” เบคอนให้ความเห็นว่า ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่ถูกต้องได้มาจากการค้นพบ และการประดิษฐ์ ถ้านำความรู้ไปประยุกต์ใช้อย่างเป็นระบบอย่าง

^{๖๖}ดร.จิโรจวิระชัย และคณะ, **รัฐศาสตร์ทั่วไป**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://e-book.ram.edu/e-book/p/PS103/chapter1.pdf> :11-12.[๐๖/๐๗/๒๕๖๐]

^{๖๗}ฤทธิชัย แกมมณาค, **รัฐศาสตร์เบื้องต้น**, (คณะสังคมศาสตร์: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๔.

^{๖๘}ศ.ดร.สมบัติ จันทรวงศ์ (แปล), **เจ้าผู้ครองนครโดยนิโคโล มาคิอาเวลลี**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คบไฟ, ๒๕๕๘), หน้า ๙๘.

เหมาะสม ย่อมเกิดประโยชน์ต่อการเปลี่ยน แปลงชีวิตมนุษย์ให้ดีขึ้น โดยเฉพาะการนำเอาความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการประดิษฐ์เครื่องมือขนาดใหญ่ อันจะทำให้ควบคุมธรรมชาติได้และเป็นนายของธรรมชาติได้อย่างแท้จริง^{๑๙} เบคอนให้ทัศนะเกี่ยวกับความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ไปประยุกต์ ใช้อย่างเหมาะสมจะทำให้สามารถควบคุมธรรมชาติได้ ความคิดของฟรานซิส เบคอน คือความรู้ทางวิทยาศาสตร์ทำให้นุษยชาตินั้น มุ่งไปสู่จุดสูงสุดของความเจริญก้าวหน้า

มิเชล ฟูกูเกต์ กล่าวถึงแนวคิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจคือความรู้ อำนาจและความสัมพันธ์เชิงอำนาจเป็นนามธรรมที่เป็นวาทกรรม (power and knowledge as discourse) ความรู้ตามแนวคิดของฟูกูเกต์อำนาจมีความหมายแตกต่างจาก ฟรานซิส เบคอน นั่นคือหมายถึงอำนาจในการสร้างความรู้ในการครอบงำบุคคลทั้งฝ่ายกระทำและถูกกระทำ โดยมีได้กระทำการทางกายภาพแต่กล่าวถึงข้อควรปฏิบัติเช่นวินัย และการลงโทษต่อร่างกายรวมถึงอำนาจที่ทำได้จิตใจที่มากในรูปของความรู้ รวมทั้งเอกสาร คำสอนทางวิชาการและจารีตธรรมเนียมปฏิบัติ ความเชื่อต่าง ๆ เป็นต้น^{๒๐} ความรู้และอำนาจถูกมองในฐานะวาทกรรม อำนาจตามความหมายของฟูกูเกต์นั้น หมายถึงอำนาจที่เป็นนามธรรม ซึ่งเป็นการสร้างความรู้เพื่อนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้า

อีกท่านหนึ่งคือแมกซ์ เวเบอร์ กล่าวถึงทฤษฎี การบริหารราชการระบบราชการ ซึ่งเป็นการทำงานที่เป็นระบบโครงสร้างขององค์กรขนาดใหญ่ เช่น ธุรกิจ ทหาร รัฐบาล การเมือง เป็นต้น การกำหนดทฤษฎีระบบราชการขึ้นเพื่อบริหารจัดการให้องค์กรมีประสิทธิภาพ โดยกำหนดโครงสร้างของหน่วยงานในตำแหน่งมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายอย่างชัดเจน อำนาจการบริหารอยู่ที่ตำแหน่งในหน่วยงานมากกว่าตัวบุคคลในตำแหน่ง โดยระบบบริหารองค์การกำหนดเป็น ๓ ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอน และกฎเกณฑ์, ลำดับสายการบังคับบัญชาชัดเจนและความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการระหว่างบุคคลในหน่วย งาน มีการแบ่งหน้าที่งาน, มีการบังคับบัญชาตามลำดับชั้น, มีระเบียบชัดเจนบังคับใช้กับทุกคนเท่าเทียมกัน, มีหลักคุณธรรมพิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างผลงานกับงาน ที่ได้รับมอบหมายว่ามีประสิทธิภาพเพียงใด^{๒๑} ทฤษฎีกำหนดทฤษฎีระบบราชการของ แมกซ์ เวเบอร์ เพื่อบริหารจัดการให้องค์กรมีประสิทธิภาพ กำหนดโครงสร้างแบบขั้นของหน่วยงานในตำแหน่ง ที่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายอย่างชัดเจน

ในเรื่องชนชั้น คาร์ล มาร์กซ์ กล่าวว่า ที่ใดมีชนชั้นที่นั่นมีความขัดแย้งต่อสู้กัน ของคนในสังคม จะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน จึงจำเป็นที่ต้องทำลายระบบชนชั้น เพื่อยุติปัญหาความขัดแย้งการเอารัดเอาเปรียบ และการกดขี่ขูดรีด,ความไม่เสมอภาคกันระหว่างชนชั้นตลอดไป รวมทั้งยกเลิกกรรมสิทธิ์หรือทรัพย์สินในที่ดิน โดยนำทรัพย์สินทั้งหมดมาใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยนำทรัพยากรการผลิตทั้งปวงสู่รัฐ โดยกำหนดเป้าหมายการผลิตเพื่อส่วนรวมส่งผลผลิตต่าง ๆ ไปสู่สังคมให้มากเพียงพอ

^{๑๙}สมศักดิ์ สามีคศิริธรรม, “ความสมเหตุสมผล/อำนาจ และสถานะสมัยใหม่ : หนทางสู่หายนะของมนุษยชาติแห่งศตวรรษที่ ๒๑”, วารสารร่วมพฤษภ, ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๑ (ต.ค.๕๐-ม.ค.๒๕๕๑) : ๔๕.

^{๒๐}วสินี สุทธิวิภากร, “วาทกรรมมิเชล ฟูกูเกต์ต่อสถานภาพและบทบาทสตรีไทย”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะศิลปศาสตร์: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒)

^{๒๑}รศ.ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: บ.ธรรมสารจำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๔๙.

เพื่อตอบสนองให้กับทุกคนในสังคม เมื่อสังคมปราศจากชนชั้นแล้ว จะไม่เกิดความขัดแย้งขึ้นในสังคม จึงเป็นสังคมที่มีแต่การบริหารจัดการ ด้านการผลิตทางเศรษฐกิจเท่านั้นปราศจากรัฐชนชั้นปกครอง มาร์กซ์ ได้นำเสนอแนวคิดการปฏิวัติโค่นล้มอำนาจอย่างเด็ดขาดต่อชนชั้นปกครอง เพื่อนำสังคมไปสู่ความเสมอภาค^{๒๒}

ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวถึงมิติต่าง ๆ ของรัฐซึ่ง ให้ความหมายว่า เป็นพัฒนาการทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองไทย ทำให้รัฐไทยมีคุณลักษณะที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออกคือ ไตรลักษณ์รัฐ ได้แก่ มิติทางความมั่นคง มิติการพัฒนา และประชาธิปไตย โดยที่มิติความมั่นคงเป็นลักษณะของการจรรโลงรัฐมาแต่โบราณกาล และเป็นอุปสรรคต่อการขยายกลไกของรัฐให้รอบด้าน ส่วนมิติด้านพัฒนาทำให้สถาบันหลักแต่เดิมของไทยที่เป็นแหล่งอำนาจ ทางสังคมและการ เมืองในความเป็นจริงอันได้แก่ สถาบันพระมหากษัตริย์, สถาบันสงฆ์, สถาบันข้าราชการ (ทั้งทหารและพลเรือน) ที่สามารถมีบทบาท และมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนามากขึ้นตามลำดับ มิติประการสุดท้ายได้แก่ มิติประชาธิปไตยไทยมาจากความขัดแย้ง ที่เกิดขึ้นภายในโครงสร้างส่วนบนของรัฐเป็นด้านหลัก กล่าวคือเกิดจากความขัดแย้งระหว่างอำนาจทางการสืบทอดทางการเมือง-การปกครอง กับความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างชนชั้นนำที่คุมอำนาจทางการเมือง และชนชั้นข้าราชการอันเป็นกลไกและเครื่องมือของอำนาจ

มิติประชาธิปไตยมีการประสานเหตุผลของการดำรงอยู่ทั้งสามด้าน อย่างแยกไม่ออกการพัฒนาที่ขาดมิติของความมั่นคงย่อมทำให้สังคมขาดเสถียรภาพ ซึ่งเป็นเกราะป้องกันระบบเศรษฐกิจ โดยเฉพาะเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและการเน้นมิติประชาธิปไตย โดยละเลยความมั่นคงและพัฒนาอย่อมทำให้กลุ่มบุคคลทางการเมืองคือ เจ้าหน้าที่รัฐไม่พอใจและถูกควบคุมจากสังคมจนกระทั่งถูกล้มล้างสถาบันทางการเมืองแบบประชาธิปไตย มิติทั้งสามของรัฐไทยซึ่งจะต้องเปลี่ยนแปลงไปอย่างแน่นอนในยุคสงครามประชาชน เมื่อความท้าทายจากพรรคคอมมิวนิสต์ประเทศไทยลดบทบาทลงจนหมดศักยภาพ มิติความมั่นคงในทางการเมืองจึงปรับเปลี่ยนมาผสมผสานกับมิติการพัฒนามากขึ้นจนเกือบเป็นเนื้อเดียวกัน สามมิติของรัฐไทยจะต้องเปลี่ยนแปลงไปหลังจากสงครามประชาชน เมื่อการทำลายของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยลดบทบาทลง จนหมดศักยภาพ มิติความมั่นคงในทางการเมืองจึงปรับเปลี่ยนไป ผสานกับมิติทางการพัฒนาดังเช่น พล.อ.ชวลิตฯ ผู้บัญชาการทหารบก กล่าวถึงแนวคิดในการพัฒนากองทัพว่า “แต่สิ่งที่เป็นพระราชประสงค์มากที่สุดคือ ทำอย่างไรจึงจะให้ทหารเป็นตัวนำในการพัฒนา” นอกจากการพัฒนาเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจแล้ว ยังมีผลประโยชน์ที่สะท้อนออกมาทางป้องกันประเทศด้วย กองทัพมีที่ดิน, แหล่งน้ำ, มีแรงงานที่มีวินัย มีเครื่องจักร, มีองค์ความรู้ที่ขอจากใครก็ได้ สามารถหาทุนที่ใดก็ได้ โดยร่วมมือกับภาคเอกชนและภาครัฐ ขณะที่ประชาธิปไตยอีกสี่วาทะหนึ่งที่เป็นประชาธิปไตยแบบราชการได้ประสานกันอย่างแน่นแฟ้น ภายหลังการแก้ไขความขัดแย้งภายในของกองทัพตั้งแต่ ๑ เม.ย.๒๕๒๓ การถอดสลักระเบิดเวลา ภายในกองทัพแสดงให้เห็นถึงความต้องการกองทัพที่มีเอกภาพเพื่อเตรียม พร้อมในการนำไตร

^{๒๒} ธนาชาติ แสงประดับธรรมโชติ, มาร์กซิสม์กับการแก้ไขความขัดแย้งในสังคมไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://prachatai.com/journal/2010/12/32447>, [๒๖/๐๑/๒๕๖๐].

ลักษณะรัฐนี้ ย่อมช่วยให้เราเห็นแนวทางการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมไทยในอนาคตได้^{๒๓}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงจารีกโอศกแห่งรัฐศาสตร์ธรรมาธิปไตย ข้อเขียนที่พระเจ้าอโศก กล่าวถึงทรัพย์ภายนอก ความตอนหนึ่งว่า

ในจารีกโอศกทรัพย์และอำนาจมีเพื่อรับใช้ธรรม พระเจ้าอโศกกล่าวถึงทรัพย์และอำนาจว่า ยศคือความยิ่งใหญ่ที่พระเจ้าอโศกมีแต่ไม่มีความหมายหากไม่ทำไป เพื่อช่วยเหลือราษฎรให้มีโอกาสประพฤติปฏิบัติธรรม กล่าวคือถ้าจะนำทรัพย์และอำนาจเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ธรรม หรือทำให้ความดีงามเผยแผ่ไปสู่มนุษยชาติ คุณุศลที่เป็นชาวพุทธควรละเว้นซึ่งทรัพย์และอำนาจ โดยนำทรัพย์ไปใช้เป็นเครื่องมือสร้างสิ่งที่ดีงามและเพื่อประโยชน์สุข หากไม่ต้องการทรัพย์และอำนาจแล้วให้บวชไปประพฤติธรรม โดยนำสาระแห่งธรรมได้แก่สติปัญญาไปเผยแพร่ เพื่อให้ประชาชนดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องเกิดประโยชน์สุขแก่ชีวิตและสังคม นั่นคือมีแนวคิด ๒ อย่าง คือถ้าเป็นคุณุศลให้ทรัพย์และอำนาจเป็นเครื่องมือของธรรมสร้างความดีงาม หากเปื้อนหนายในทรัพย์สินและอำนาจก็จงออกบวชไปสั่งสอนพระธรรม ให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชนทั้งหลาย^{๒๔}

“ยศและอำนาจไม่มีความหมายหากไม่ได้นำไปช่วยเหลือประชาชน ชราวาสควรใช้ทรัพย์และอำนาจไปสร้างความดี ส่วนพระเมื่อบวชควรสั่งสอนหลักธรรมให้เป็นประโยชน์ต่อปวงชน” หลักธรรมาธิปไตยที่พระเจ้าอโศกใช้นี้เป็นลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่ผู้ปกครองควรนำไปใช้นั้นคือการใช้อำนาจนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขของประชาชน

ศ.ดร.หยุด แสงอุทัย กล่าวถึงทฤษฎีแบ่งแยกอำนาจอันเป็นแนวคิดที่ไม่ต้องการให้อำนาจรวมอยู่ที่บุคคลคนเดียวว่า การปกครองที่ดีไม่ควรรวมอำนาจที่บุคคลผู้เดียวเช่น ระบบเผด็จการ ลักษณะผูกขาดอำนาจโดยปราศจากการถ่วงดุล ซึ่งอาจทำให้เกิดการใช้อำนาจตามอำเภอใจ ดังนั้นหากผู้ใช้อำนาจกระทำการไปโดยปราศจาก ความชอบธรรม จะส่งผลให้เสรีภาพของผู้ถูกปกครองมีอาจเกิดขึ้นได้ การแบ่งแยกอำนาจนั้นปรากฏเป็นรูปธรรม ในศตวรรษที่ ๑๘ มองเกสตีเออได้เสนอแนวคิดแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยออกเป็น ๓ อำนาจคือ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ นอกจากนี้ยังเรียกร้องให้มีการแบ่งแยกอำนาจรวมทั้งแบ่งผู้ใช้อำนาจต่างกัน ให้เป็นคนละคนกัน และเรียกร้องให้ผู้ใช้อำนาจแบ่งแยกเป็นอิสระออกจากกัน ซึ่งเป็นหลักสำคัญของรัฐธรรมนูญสมัยใหม่ เพราะเป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชน ทำให้ความเห็นของมองเตสกีเออ เป็นความเห็นที่สำคัญ และมีอิทธิพลเหนือรัฐธรรมนูญของประเทศต่าง ๆ ที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย^{๒๕} การแบ่งแยกอำนาจโดยปราศจากดุลแห่งอำนาจ แนวคิดการแบ่งแยกที่ไม่ต้องการให้

^{๒๓}ชัยอนันต์ สมุทวณิช, รัฐ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๕๒), หน้า ๒๐๒-๒๐๓, ๒๐๙, ๒๒๕, ๒๓๓.

^{๒๔}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), จารีกโอศกแห่งรัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร, สำนักพิมพ์แพรวแอนดิโสม, ๒๕๕๒), หน้า ๔๘-๕๐.

^{๒๕}หยุด แสงอุทัย, แบบเรียนหลักรัฐธรรมนูญทั่วไป, ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๐๗), หน้า ๕๗.

มีรวมศูนย์อำนาจนั้น หากมีการใช้อำนาจที่ไม่ชอบธรรมย่อมส่งผลกระทบต่อผู้ใต้ปกครอง ซึ่งมองเกสตีเออเสนอแนวคิดแบ่งแยกอำนาจ เป็นนิติบัญญัติ บริหารและตุลาการอันเป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชน

หลักธรรมาธิปไตยเป็นหลักการทางพระพุทธศาสนาการที่ถือ ความถูกต้องความดีและเหตุผลเป็นที่ตั้ง ไม่ใช่รูปแบบทางการเมือง โดยที่ปรีชา ช่างขวัญยืนให้คำอธิบายว่า เป็นหลักอันควรปฏิบัติทางการเมืองซึ่งหลักธรรมอธิบายความของหลักการทางการเมืองได้ โดยเป้าหมายของธรรมะในการปกครองมีหลักสำคัญได้แก่หลักธรรมาธิปไตย เป็นหลักหนึ่งในอธิปไตย ๓ ที่ปรากฏในสังคิยสูตร คือ อัตตาธิปไตยยะ (ตนเป็นใหญ่) โลกาธิปไตยยะ (โลกเป็นใหญ่) ธรรมาธิปไตยยะ (ธรรมเป็นใหญ่)^{๒๖} อธิปไตย ๓ ไม่ใช่รูปแบบการปกครองตามแนวคิดตะวันตก แต่ธรรมาธิปไตยถือหลักธรรมและความถูกต้องดีงามเป็นใหญ่ หลักธรรมาธิปไตยเป็นหลักส่งเสริมการปกครองที่ดีที่สุดเหมาะสมในทุกสังคม^{๒๗} รัฐไทยควรนำแนวคิดพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับ หลักการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง โดยถือหลักการความจริงความถูกต้องดีงามเป็นใหญ่ มาเป็นหลักปกครองบริหารประเทศอันเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างราชผู้กับรัฐ แนวคิดธรรมราชากับเทวราชานั้นธรรมราชามีความสำคัญในสังคมไทย การเป็นธรรมราชาตามหลักทศพิธราชธรรมนั้น ต้องมีธรรมะที่ถูกต้องดีงามของสุจริตชนก่อนจึงจะมีธรรมะของผู้ปกครองได้

หลักคิดทางการเมืองตามแนวทศพิธราชธรรมและพุทธนิยมนั้น ตามแนวคิดของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช โดยคุณลักษณะของธรรมราชา คือพระราชาหรือพระมหากษัตริย์ที่ทรงใช้หลักธรรมในการปกครองประชาชน เป็นผู้นำปกครองประเทศเป็นเวลานาน ถึงแม้ว่าจะเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นประชาธิปไตย หลักธรรมในเรื่องธรรมราชากับราชาธิปไตย ยังคงอยู่ในระบบการเมืองไทย ปัจจุบันประเทศไทยมีพระมหากษัตริย์ที่มีพระปรีชาสามารถ โดยที่มีความเชื่อว่าทรงเป็นผู้มีบุญบารมีเหนือคนทั่วไป กล่าวคือแนวคิดทางการเมืองตามแนวพุทธของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์^{๒๘} คือการปกครองที่ใช้หลักพระพุทธศาสนาในการปกครองอันได้แก่ ทศพิธราชธรรม, สังคหวัตถุ, และจักรวรรดิวัตร ซึ่งสามารถใช้กับการเมือง การปกครอง และการบริหารราชการไทยสมัยปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทศพิธราชธรรมนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารองค์การภาครัฐและเอกชน การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข สอดคล้องกับหลักธรรมราชาหรือราชาธิปไตย ที่ผู้ปกครองต้องยึดมั่นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อีกทั้งมีความซื่อสัตย์สุจริตกล้าหาญอันเป็นคุณสมบัติที่สังคมไทยต้องการ ท่านเป็นผู้นำทางการเมืองตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอันเป็นแบบอย่างที่ดี ให้กับนักการเมืองและในการบริหารบ้านเมืองไทยทุกยุคทุกสมัย^{๒๙} การเมืองแนวพุทธ

^{๒๖} ธี.ม. (ไทย). ๑๐/๓๒๗/๒๕๖.ที(ไทย)๑๑/๓๐๘/๒๕๖.

^{๒๗} ปรีชา ช่างขวัญยืน, **ธรรมรัฐ-ธรรมราชา**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๑๔๗.

^{๒๘} ศ.ดร.สมหมาย จันทรเรือง, **มติชนรายวัน:แนวคิดทางการเมืองแนวพุทธของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์**, หน้า ๒๑, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1429617079 [๒๑/๔/๒๕๕๙].

ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ฯ คือ การปกครองของผู้ปกครองที่ควรนำไปปฏิบัติ ทั้งรัฐและเอกชนภายใต้การมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขซึ่งหลักธรรมราชาผู้ปกครองต้องยึดมั่นในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา รวมทั้งมีความซื่อสัตย์สุจริตเป็นที่ตั้ง

เชลดอน ไวลีน เป็นผู้ให้แนวคิดทางการเมืองอีกคนหนึ่งว่า การเมืองประกอบด้วยสามประเด็นหลักคือ

๑) การแข่งขันช่วงชิงผลประโยชน์

๒) แสดงให้เห็นในช่วงที่มีภาวะที่แปรปรวนและ ทรัพยากรที่มีอยู่จำนวนจำกัด

๓) มีผลกระทบต่อสาธารณะ (public) หรือต่อส่วนรวม โดยที่การเมือง เป็นกิจกรรม (activities) ที่มุ่งแสวงหาผลหรือชิงด้วยการแข่งขันกันใน ระดับบุคคล การขัดแย้งระหว่างนักการเมือง เช่น ระหว่างสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น หรือผู้บริหารระดับชาติ ได้แก่ระหว่างรัฐมนตรีหรือระหว่างข้าราชการ ระดับกลุ่มคนต่อกลุ่มคน (groups) กลุ่มคนได้แก่ ๑) ครอบครัวและญาติ ๒) กลุ่มเพื่อนสนิทมิตรสหาย ๓) กลุ่ม อาชีพ (professional) เช่นสมาคม สโมสร และระดับสังคมต่อสังคม (societies) ในระดับนี้การเมืองเป็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เช่น การมีสัมพันธไมตรี (ความสัมพันธ์เชิงบวก) หรือการขัดแย้ง (ความสัมพันธ์เชิงลบ) กันระหว่างรัฐบาลต่อรัฐบาลขัดแย้งกัน^{๒๙}

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ในทางการเมืองเข้าไปมีความสัมพันธ์ต่ออำนาจในหลายระดับของสังคม โดยที่การเมืองเกิดจากการต่อสู้เพื่อแย่งผลประโยชน์ในด้านต่างๆ อาทิผลประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น ฉะนั้นความสัมพันธ์เชิงอำนาจจึงได้แก่ ความสัมพันธ์ในระดับต่างๆ ทั้งในระดับรัฐ และระดับองค์กรเอกชน

พระพุทธศาสนาที่สัมพันธ์กับการเมืองไทยนั้นสามารถอธิบายความตามแบบพุทธ อันทำให้ผู้ปกครองมีอำนาจเหนือผู้อื่นไม่ใช่ชอบธรรมแต่เป็นการสร้างความเป็นเหตุเป็นผลเพื่อครองอำนาจซึ่งธเนศ อาภรณ์สุวรรณ กล่าวถึงความสำคัญของผู้ที่จะเป็นพระราชา ไม่ต้องขอความชอบธรรมจากชาวบ้านเพราะต้องยึดอำนาจเพื่อเข้ามาปกครอง ฉะนั้นความชอบธรรมจึงไม่มีความหมายอย่างไรแม้แต่ “ความชอบ” นอกจากนั้นยังมีคติแนวคิดที่เชื่อมโยงระหว่างบุญและอำนาจเข้ากับผู้ปกครอง หรือคนที่มีฐานะสูงกว่าที่มีอำนาจมาจากการปฏิบัติเฉพาะตน จึงไม่สามารถมอบให้แก่กันได้ดังการเทศนาจุลยุทธการวงศ์ ในสมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ที่ว่า “สิ่งอันเป็นแก่นสารจะถือว่าเป็นของตนมิได้ แม้กษัตริย์ที่ทรงบุญญาฤทธิภาพก็ไม่อาจพ้นจากความตายไปได้ แม้ราชสมบัติก็เป็นภูมิอศุภสาธารณะ แปลว่าไม่มีใครเป็นเจ้าของ” ศัพท์สมัยใหม่ให้ความหมายของอำนาจว่าเป็นของส่วนรวมอีกมุมหนึ่งในระดับชาวบ้านอำนาจเป็นองค์พหุของระบบการเมือง ซึ่งไม่มีอำนาจหน้าที่ทางการเมืองดังเช่นผู้น้อยต้องเข้าหาผู้ใหญ่หรือวิ่งเต้นหาเส้นสาย ซึ่งทั้งสองด้านของคติอำนาจกับบุญของคน คนที่มีอำนาจคือคนที่มีบุญและมีความชอบธรรม คนไม่มีอำนาจก็ขอรับการสงเคราะห์ต่อไป^{๓๐}

^{๒๙}ดร.จิรัช วิระชัย และคณะ, **รัฐศาสตร์ทั่วไป**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://e-book.ram.edu/e-book/p/PS103/chapter1.pdf> :8-9.[๐๖/๐๗/๒๕๖๐].

^{๓๐}ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, **บรรยายพิเศษพุทธศาสนากับการเมืองไทย: กลุ่มสภาน้ำโดม, คณะศิลปศาสตร์: ม.ธรรมศาสตร์, ๒๑/๐๒/๕๘**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://prachatai.com/journal> [๐๔/๐๒/๒๕๖๐].

สรุป ผู้ปกครองที่มีอำนาจเหนือบุคคลนั้นไม่ใช่อำนาจตามความชอบธรรม แต่เป็นอำนาจที่มาจาก การสร้างเหตุผลเพื่อครองอำนาจ ซึ่งการได้อำนาจมานั้นเป็นเรื่องเฉพาะตน แต่อำนาจเป็นของส่วนรวมชาวบ้านเป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมือง ฉะนั้นชาวบ้านเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศที่ไม่มีอำนาจ จึงต้องขอความช่วยเหลือจากผู้มีอำนาจในสังคม

๒.๓.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจด้านกฎหมาย

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นพระโอรสองค์ที่ ๔๗ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเห็นว่ารัฐและพระศาสนามีความสัมพันธ์เป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน ทรงให้ความเห็นไว้ว่า “อันศาสนาต้องสอดคล้องกับราชอาณาจักร มิฉะนั้นเช่นนั้นย่อมเป็นไปไม่สะดวก” ด้วยเหตุนี้รัฐกับคณะสงฆ์และหลักการทางพระพุทธศาสนา ควรที่จะไม่ขัดแย้งกัน^{๓๐}

สรุปได้คือ รัฐกับคณะสงฆ์ควรมีความสัมพันธ์ในลักษณะที่เอื้อต่อกันในลักษณะที่พึงพิงกัน รูปแบบของศาสนาต้องกลมกลืนไปกับอาณาจักร ไม่เช่นนั้นย่อมเป็นไปไม่สะดวก กล่าวคือ รัฐไปทางหนึ่ง ศาสนาไปอีกทางหนึ่งอาจเกิดความขัดแย้งทำให้บ้านเมืองเกิดปัญหาได้ ตามแนวคิดของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ศาสนจักรกับอาณาจักรจะต้องมีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน ดังคำไทยที่มีผู้กล่าวว่า “บ้านกับวัดขัดกันก็บรลย” อันเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ประสานประโยชน์ระหว่างรัฐและสงฆ์

EMRAJA LAW HOUSE หมายความว่า สักวันหนึ่งไบหน่าจะขาวผ่อง สักวันหนึ่งพี่น้องจะยิ้มได้ สักวันหนึ่งความโง่จะหายไป คนจะรู้จักกฎหมายกันเต็มเมือง ข้อความนี้กล่าวไว้ในบทความเรื่องมรดกทางความคิดของ โรมัส ฮ็อบส์, จอห์น ล็อก, ชาลส์ มอนเตสกีเออร์ และ จัง จากส์ รุสโซ อันทำให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของรัฐบาลจนถึงปัจจุบัน นักปราชญ์ในยุคเรืองปัญญาต่างเสนอแนะระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ที่มีรูปแบบที่ต่างกัน ศตวรรษที่ ๑๖ นักปรัชญาชาวอังกฤษอาทิ โรมัส ฮ็อบส์ เขียนหนังสือเรื่อง “ลีไวอะธัน(สัตว์ร้ายในตำนาน)” เพื่อปกป้องระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ฮ็อบส์เปรียบตัวลีไวอะธันว่าเป็นเสมือนรัฐบาลที่ใช้อำนาจรัฐปกครอง และอธิบายถึงสภาพของรัฐในสังคมที่คนมีความเท่าเทียมกัน โดยธรรมชาติของมนุษย์มีอิสระในการต่อสู้เพื่อเอาชีวิตรอด ในเวลานั้นผู้คนมีชีวิตที่โดดเดี่ยวและยากจน รัฐในสังคมธรรมชาติไม่มีกฎหมายหรือผู้จะบังคับใช้กฎหมาย ฮ็อบส์ยืนยันว่าประชาชนจึงตกลงกันที่จะสละสิทธิตามธรรมชาติดังกล่าว ให้แก่รัฐอธิปัตย์ เขาเรียกข้อตกลงอันนี้ว่า “สัญญาประชาคม”

สัญญาประชาคมเป็นการมอบสิทธิให้ผู้ปกครองออกกฎหมายใช้ในการปกครอง โดยนักปราชญ์ที่มีความรู้และทรงปัญญา อาทิ จอห์น ล็อก, ชาลส์ มอนเตสกีเออร์ และ จัง จากส์ รุสโซ บุคคลเหล่านี้ต่างพัฒนาทฤษฎีขึ้นมา ทฤษฎีเหล่านี้มีอิทธิพลอย่างมากต่อการปฏิวัติฝรั่งเศสและอเมริกา และการปกครองในระบอบประชาธิปไตย จอห์น ล็อก เป็นศาสตราจารย์ที่มหาวิทยาลัย ออกฟอร์ด ซึ่งมีแนวคิดสนับสนุนรัฐสภาโปรเตสแตนต์ เพื่อต่อสู้กับกษัตริย์โรมันคาทอลิกเหตุการณ์ และทำให้รัฐสภาเป็นองค์กรหลักในการปกครองประเทศอังกฤษ จอห์นล็อกไม่เห็นด้วยกับฮ็อบส์ โดยที่

^{๓๐}สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พระมหาสมณวินิจัย, (พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๔๐.

ลือคียืนยันว่าสิทธิตามธรรมชาติเช่นสิทธิในชีวิต, เสรีภาพและทรัพย์สินนั้น เป็นสิ่งที่มิอยู่ในสังคมตามธรรมชาติและมีอาจโอนแก่กันได้ อีกประการหนึ่งที่ไม่เห็นด้วยกับฮ็อบส์ในเรื่องสัญญาประชาคม หาใช่เป็นเพียงข้อตกลงระหว่างประชาชนด้วยกันไม่ แต่เป็นข้อตกลงระหว่างประชาชนกับบรรษัทอธิปัตย์ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลที่ทรงอำนาจเช่น “กษัตริย์”

ในปี ๑๗๒๒ มงเตสกีเอร์ เสนอแนวคิดประชาธิปไตยแบบถ่วงดุลอำนาจ เขาแต่งหนังสือถากถางการปกครองของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ และทฤษฎีของศาสนจักรโรมันคาทอลิก มงเตสกีเอร์ ตีพิมพ์ผลงาน “วิญญาณแห่งกฎหมาย” (the spirit of law) ที่แตกต่างจากฮ็อบส์และลือคีย โดยเชื่อว่าสังคมรัฐธรรมนูญนั้นประชาชนต่างเต็มไปด้วยความกลัว ต้องการที่จะหลีกเลี่ยงความรุนแรงและสงคราม รวมถึงอาหารและความอยู่ในสังคม การที่มนุษย์เข้าสู่สังคมรัฐแล้วสูญเสียสำนึกแห่งความกลัว ความเท่าเทียมกันก่อให้เกิดการเริ่มต้นซึ่งรัฐแห่งสงคราม มงเตสกีเอร์มิได้อธิบายถึงสัญญาประชาคมดังเช่น ฮ็อบส์และลือคีย กล่าวว่ารัฐแห่งสงครามเป็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนด้วยกัน โดยที่รัฐนำมาซึ่งกฎหมายของมนุษย์และรัฐบาล และยังระบุว่าจุดประสงค์หลักของรัฐบาลคือการรักษากฎหมาย และออกคำสั่งเพื่อสนับสนุนเสรีภาพทางการเมืองรวมทั้งกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของปัจเจกชน มงเตสกีเอร์ต่อต้านระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และชื่นชมระบอบการปกครองของอังกฤษ อย่างไรก็ตามเขาสำคัญผิดไปในเรื่องอำนาจรัฐของประเทศอังกฤษ

เมื่อเขาเขียนหนังสือวิญญาณแห่งกฎหมาย เขาเห็นว่ากษัตริย์อังกฤษเป็นผู้ใช้อำนาจบริหารและถูกถ่วงดุลโดยรัฐสภาซึ่งทำหน้าที่นิติบัญญัติ และอำนาจวินิจฉัยชี้ขาดคดีถูกแยกออกต่างหากเพื่อตรวจสอบและป้องกันแต่ละองค์กรไม่ให้มีอำนาจมากเกินไป แม้ว่าทฤษฎีการแบ่งแยกอำนาจของมงเตสกีเอร์ จะไม่ได้ถูกต้องตรงกับที่การปกครองที่แท้จริงของประเทศอังกฤษตามที่เขาเข้าใจ ต่อมาในภายหลังประเทศอเมริกาก็ใช้ทฤษฎีดังกล่าว เป็นหลักในการสถาปนารัฐธรรมนูญของตน

ส่วนแนวคิดของ รุสโซ เชื่อว่าสัญญาประชาคมไม่ใช่ข้อตกลงที่เกิดขึ้นจากวัตถุประสงค์เช่นฮ็อบส์, ลือคีย และมงเตสกีเอร์คิด แต่เกิดขึ้นโดยกลฉ้อฉลของคนรวยที่มีต่อประชาชน โดยส่วนรวม เขาได้ตีพิมพ์ผลงานทฤษฎีการเมืองที่สำคัญที่สุดของเขา “สัญญาประชาคม” ข้อความแรกของหนังสือยังคงดังก้องอยู่จนทุกวันนี้ “มนุษย์นั้นเกิดมามีเสรีแต่เขาถูกพันธนาการอยู่ทุกหนแห่ง” รุสโซเห็นเช่นเดียวกับลือคีย ในข้อที่ว่ามนุษย์ไม่สามารถมอบสิทธิตามธรรมชาติให้แก่กษัตริย์ได้ตามระบอบประชาธิปไตยในความคิดของรุสโซ โดยเชื่อว่าประชาชนจะต้องเชื่อฟังและถูกบังคับตามกฎหมาย トラバเท่าที่เขาเหล่านั้นยังเป็นประชากรของรัฐ^{๓๒}

นิติศาสตร์แนวพุทธตามแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ท่านให้คำอธิบายนิติศาสตร์แนวพุทธว่า เป็นการพิจารณาอดีต ปัจจุบันและสร้างอนาคต โดยการบริหารจัดการสังคมสู่เป้าหมายการพัฒนาคน การบัญญัติกฎหมายไทยนั้นควรเขียนเช่นไร เพื่อให้พระพุทธศาสนาอยู่ร่วมกับสังคมอย่างมีความสุขและเป็นประโยชน์แก่สังคมไทย เมื่อคนขาดการพัฒนาอาชญากรรมจึงเพิ่มมากขึ้น สังคมมีแนวโน้มไปสู่ระบบอำนาจนิยม มีการบัญญัติกฎหมายและมาตรการลงโทษมากขึ้น

^{๓๒} ฌ็ตรซีย เอมราช, แปลจากบทความ “Hobbes, Locke, Montesquieu, and Rousseau on Government”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [http://emrajalawhouse.comมรดกทางความคิดฮ็อบส์\[๒๕/๐๖/๒๕๖๐\]](http://emrajalawhouse.comมรดกทางความคิดฮ็อบส์[๒๕/๐๖/๒๕๖๐]).

จึงนำไปสู่ระบบการปกครองคณะสงฆ์ด้วย กล่าวได้ว่าคณะสงฆ์ถูกหล่อหลอมจากอิทธิพลของกระแสสังคมให้มีแนวคิดที่เน้นอำนาจมากขึ้น ซึ่งละทิ้งหลักการแห่งวินัยเพื่อการศึกษาไปสู่การพัฒนาชีวิตมนุษย์ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์แทบทุกฉบับที่ออกมาเน้นเรื่องอำนาจ โดยกำหนดมาตรการบังคับใช้กฎหมาย พ.ร.บ. คณะสงฆ์จึงต้องวางหลักนิติศาสตร์แนวพุทธ เพื่อเอื้อต่อการสร้างชุมชนแห่งการศึกษาให้สอดคล้องกับ จุดมุ่งหมายที่แท้จริงของการปกครองในพระธรรมวินัย^{๓๓}

ฉะนั้นการที่รัฐออก พ.ร.บ. สงฆ์ขึ้นมา โดยเน้นเรื่องการบังคับใช้กฎหมายทางโลกมาควบคุมคณะสงฆ์ โดยลืมหลักการและเหตุผลของการตั้งคณะสงฆ์ว่ามีเหตุผลอย่างไร และลักษณะที่ออกกฎหมายขึ้นมานั้น เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ซึ่งการใช้อำนาจรัฐนั้นและใช้หลักเหตุผลการออกกฎหมายในทางโลกแต่เพียงอย่างเดียว โดยปราศจากการใช้เหตุผลแห่งการตั้งคณะสงฆ์ตามพระธรรมวินัย ฉะนั้นการออกกฎหมายจึงควรวางหลักนิติศาสตร์แนวพุทธ เพื่อแก้ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นกาลต่อไป แนวคิดนิติศาสตร์แนวพุทธในการออกกฎหมายโดยอาศัยเหตุผลตามหลักพระธรรมวินัย โดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่รัฐใช้ในการควบคุมคณะสงฆ์

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงแนวคิดและเหตุผลในการตั้งกระทรวงพระพุทธศาสนา ซึ่งโครงสร้างและระบบงานการตั้งกระทรวงพระพุทธศาสนา มีเหตุผลเนื่องมาจากสมัยรัชกาลที่ ๖ มีการเปลี่ยนกระทรวงธรรมการมาเป็นกระทรวง ศึกษาธิการ โดยตั้งกรมการศาสนามีหน้าที่ดูแลด้านพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเพียงการเปลี่ยนการดูแลอุปถัมภ์เท่านั้น เมื่อรู้ถึงว่าการอุปถัมภ์พึ่งพาไม่ดีจึงควรจัดการเป็นรูปแบบอื่น ควรปรับเปลี่ยนจากโอบอุ้มมาเป็นจัดระบบความสัมพันธ์ โดยจัดโครงสร้างและระบบงานความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระศาสนาให้ถูกต้อง ถ้าหากถูกต้องมีขนาดองค์กรที่ยิ่งใหญ่ (เนืองาน) ก็เป็นสิ่งที่ดี ดังเช่นพวกที่พึ่งพิงรัฐแต่ทางเหินประชาชน ถ้าไม่มีความสัมพันธ์กับรัฐไม่ว่าอยู่ในรัฐใดไม่ยอมสัมพันธ์กับรัฐนั้น และทำตนเป็นปรปักษ์กับรัฐก็ถือเป็นการใช้กำลังเข้าครองอำนาจรัฐนั่นเอง

ความสัมพันธ์ที่ถูกต้องคือต้องยึดในหลักการไม่ยึดประโยชน์ตน การยึดหลักการเพื่อประโยชน์และความสุข รัฐมีความชอบธรรมในการกระทำเช่นนั้น ส่วนการเผยแผ่พระศาสนานั้นทั้งราชกรัและรัฐต้องร่วมมือกันทำ ผู้มีหน้าที่ดูแลพระพุทธศาสนาจึงควรรู้หลักพระธรรมวินัย ฉะนั้น การเปลี่ยนกรมการศาสนาเป็นกระทรวงหรือเป็นสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยการแยกงานจากกระทรวงศึกษาเป็นเพียงการขยายขนาดองค์กร การตั้งหน่วยงานรัฐควรกำหนดให้ชัดเจนว่ากระทำเพื่อการใด ควรจัดวางระบบงานอย่างไรจึงจะเกิดผลดี โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ควรจัดให้เป็นรูปแบบอย่างไร

พระพุทธศาสนาดำรงอยู่เพื่อประโยชน์สุขของมวลมนุษย์ การบริหารองค์กรสงฆ์ต้องเป็นหลักประกันว่า พระสงฆ์จะต้องทำหน้าที่เผยแผ่พระธรรมแก่มวลมนุษย์ให้เกิดปัญญา หากรักษาทบทางนี้ไว้อย่างมั่นคงและแบ่งหน้าที่กันอย่างถูกต้อง ปรับเปลี่ยนจากการเป็นผู้พึ่งพาอาศัยเดียวมาเป็นสงฆ์กับรัฐพึ่งพาซึ่งกันและกัน โดยลักษณะการโอบอุ้มพึ่งพากันนั้นด้านใดบ้างต้องให้ชัดเจน

^{๓๓}พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, พิมพ์เป็นอนุสรณงานพระราชทานเพลิงศพ นายโอสถ โกศิน, (ไม่ปรากฏโรงพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๒, ๑๒๑-๑๒๓.

พระสงฆ์ต้องไม่รอความช่วยเหลือจากรัฐ เพราะรัฐมีหน้าที่รักษาความสงบสุขให้สังคม เมื่อพระสงฆ์ประพฤติดีเพื่อประโยชน์สุขของปวงชน รัฐจึงต้องคอยอำนวยความสะดวกให้พระสงฆ์ (ตามหลักอุปทานิยธรรมและจักรวรรดิวัตร) การตั้งส่วนราชการของรัฐเป็นการทำหน้าที่ต่อประชาชน การตั้งกระทรวงพระพุทธศาสนา ถ้าเพื่ออุดหนุนพระสงฆ์ให้สามารถทำประโยชน์สุขแก่ประชาชนนั้นถูกต้อง ฉะนั้น พ.ร.บ. คณะสงฆ์จะต้องตรากฎหมายเพื่อรองรับพระธรรมวินัย และผู้ที่เข้ามาบวชต้องศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย โดยที่วัดเป็นแหล่งเผยแผ่หลักธรรมขยายปัญญาสู่ชุมชนสังคม ไม่ว่าหน่วยงานรัฐจะเป็นหน่วยงานระดับใดก็ตาม^{๓๔} สรุปการตั้งสำนักพระพุทธศาสนาเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจรัฐกับคณะสงฆ์ ควรปรับ เปลี่ยนจากการโอ้อุ้มของรัฐที่มีต่อคณะสงฆ์ไทย มาเกื้อหนุนให้สงฆ์ทำประโยชน์ต่อประชาชน โดยกำหนด พ.ร.บ. สงฆ์ให้ชัดเจน.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต) ท่านกล่าวถึงการตั้งคณะธรรมยุติกนิกายไว้ ความตอนหนึ่งว่า ในสมัยรัชกาลที่ ๔ มีการตั้งคณะสงฆ์ใหม่แยกจากคณะมหานิกาย เพราะมีพระสงฆ์จำนวนมาก คณะใหม่ที่เกิดขึ้นใหม่คือธรรมยุติกนิกาย หมายถึง “พวกยึดธรรมเป็นหลัก” รัชกาลที่ ๔ ทรงผนวชและตั้งคณะสงฆ์ธรรมยุติกขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ โดยทรงผนวชตั้งแต่รัชกาลที่ ๒ ประทับที่วัดมหาธาตุ ขณะที่พระวชิรญาณ(รัชกาลที่ ๔)ทรงผนวชประทับอยู่ที่วัดมหาธาตุ พระองค์เลื่อมใสพระสุเมธมุนีพระชาวมอญที่เคร่งครัดในพระวินัย จึงศึกษาพระธรรมวินัยและข้อวัตรปฏิบัติจากพระสุเมธ ครั้นสิ้นรัชกาลที่ ๓ พระวชิรญาณภิกขุจึงขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ ๔ แล้วเผยแพร่วัตรปฏิบัติตามพระวินัยแบบมอญ และก่อ ตั้งคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายที่วัดสมอราย กล่าวได้ว่าพระองค์ทรงเป็นมหา กษัตริย์ที่ให้ความอุปถัมภ์พระศาสนาให้เข้มแข็ง อีกประการหนึ่งกรมหมื่นบวรรังสีสุริยพันธ์ได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ (สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๘) ปกครองบังคับบัญชาคณะธรรมยุติกนิกายในสมัยรัชกาลที่ ๔ และทำการแยกตัวเป็นอิสระในรัชกาลที่ ๕ ^{๓๕} คณะธรรมยุติกนิกายก่อตั้งขึ้นมาในรัชกาลที่ ๔ โดยมีแนวทางมาจากหลักพระธรรมวินัยที่เคร่งครัดเป็นพื้นฐาน ต่อมารัชกาลที่ ๕ จึงได้มีการแยกคณะออกมาต่างหากจากคณะกลาง ซึ่งมีการตรากฎหมายที่มีรูปแบบสมัยใหม่ เนื่องจากการรับวัฒนธรรมมาจากประเทศตะวันตก

แนวคิดในหนังสือ ศาสนากับความมั่นคงของชาติ พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต) ได้อ้างถึงอัครฤทธาธิษฐานเรื่องการสร้างโลกจนถึงพระราชา เป็นผู้มาจากประชาชนให้เป็นใหญ่ ดังเห็นได้จาก สร้อยพระนามของรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามงกุฎ บุรุษรัตนราชรวิวงศ์ วรุตมพงศบริพัตร วรชติยราชนิโครดม จาตุรันบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ สรรพวิเศษสิรินทร อเนกชนนิกรสโมสรสมมติมหารัชฎาธิษฐาน บดินทรปรมินทรธรรมิกหาราชอิทธิราช บรมนาถบพิตร พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว”

^{๓๔}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **ตั้งกระทรวงพระพุทธศาสนาเหตุผลที่แท้อยู่ที่ไหน**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๕), หน้า ๕๗-๖๒.

^{๓๕}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), **พัฒนาการและการจัดองค์กรพระพุทธศาสนาเอกสารการสอนชุดวิชาความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๙), หน้า ๕๔-๕๗.

อเนกชนนิกรสโมสรสมมติ เป็นความสัมพันธ์ที่มีต่อพระพุทธศาสนาธรรมราชา ได้แก่การได้รับความพึงพอใจจากผู้ใต้ปกครองที่ต้องมีธรรมเป็นใหญ่ ผู้ปกครองในพระพุทธศาสนาต้องมีธรรมเป็นธรรมราชา, ธรรมวิชัยชนะผู้อื่นด้วยความดีไม่ใช่กำลัง ดังที่พระเจ้าอโศกเป็นต้นแบบธรรมราชา พระองค์สั่งทหารคนจำนวนมากเพื่อรวมประเทศอินเดีย จึงหันเข้าหาพระธรรมและชื่นชมในพระพุทธศาสนา โดยสามารถตอบปัญหาให้กับตัวพระองค์ได้คือยศและอำนาจมีไว้เพื่อพระธรรม จึงทรงทำปายการโกศโกไว้ทั่วประเทศ และประกาศห้ามล่าสัตว์บุชายันต์ทำให้คนอินเดียทั้งประเทศเป็นมังสวิวัติ ชัยชนะพระเจ้าอโศกเป็นชัยชนะ ๒ รูปแบบด้วยกันคือ Hard Power คือชนะด้วยกำลัง และ Soft Power คือชนะด้วยวัฒนธรรม

พระเจ้าอโศกอาศัยพระธรรมปกครองแผ่นดิน พระมหากษัตริย์ไทยในอดีตปกครองแผ่นดินโดยคัมภีร์ธรรมศาสตร์ (มาจากคัมภีร์มโนธรรมศาสตร์-ของฮินดู) ซึ่งพระเจ้าฟ้ารั่ว (มอญ) รจนาไว้ ต่อมาไทยตรากฎหมายตราสามดวงที่มาจากคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ของไทย ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินไทยทรงอยู่ในทศพิธราชธรรม ดังที่รัชกาลที่ ๕ ตรัสต่อเจ้าฟ้าวัชรวิชิต (พระบรมโอรสาธิราช) ว่า “การเป็นพระเจ้าแผ่นดินไม่ใช่สำหรับความมั่งมีหรือข่มเหงคนตามชอบใจ ไม่ใช่เกลียดคนแล้วแกล้งผิด ไม่ใช่สำหรับจะกินสบายนอนสบาย ให้เป็นพระเจ้าแผ่นดินสำหรับคนจน, เป็นคนอดกลั้นต่อสุขและทุกข์อดกลั้นต่อความรักความชังที่เกิดฉิวในใจหรือมีผู้ยุยง ปราศจากความเกียจคร้าน, ผลที่ได้คือชื่อเสียงที่ปรากฏเวลาตายว่าเป็นผู้รักษาระกูล และเป็นผู้ที่ป้องกันทุกข์ของราษฎรที่อยู่ใต้อำนาจปกครอง” อำนาจบริหารและตุลาการของพระมหากษัตริย์ ต้องมีธรรมะกำกับด้วยราชธรรมตามคัมภีร์ธรรมศาสตร์^{๓๖} ศาสนากับความมั่นคงของชาติเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่ศาสนามีความสำคัญต่อรัฐในการปกครองให้ประชาชนอยู่ดีมีความสุข ซึ่งพระมหากษัตริย์เป็นผู้ที่มีความเสียสละความสุขส่วนพระองค์เพื่อประโยชน์ของประชาชน

สังคมมนุษย์มีความขัดแย้งหลายประการตามแนวคิดของ ศ.ดร.ลิขิต ธีรเวคิน อาทิ ผลประโยชน์และสถานะทางสังคมเป็นต้น สังคมมนุษย์มีแนวคิดในความแตกต่างกันเรื่องเกียรติและศักดิ์ศรี การที่ผู้ทรงอำนาจใช้อำนาจตนมาบริหารทรัพยากรโดยนำหลักเกณฑ์มากำหนดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ อาทิกระบวนการความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กระบวนการกำหนดความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการ การบริหารจัดการพฤติกรรมมนุษย์กับความสัมพันธ์ของบุคลากร บทบาทการบริหารจัดการด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หลักในการบริหารอำนาจ (Power) ตามแนวคิดของนักวิชาการต่าง ๆ เป็นหลักการเพื่อความเข้าใจถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจให้เข้าใจมากยิ่งขึ้น^{๓๗} กล่าวโดยสรุป กระบวนการความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และกระบวนการกำหนดความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการ การจัดการพฤติกรรมมนุษย์กับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

^{๓๖} พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร., ถอดความ-ศาสนากับความมั่นคงของชาติ:บรรยายพิเศษต่อสถาบันเสาหลักแผ่นดิน, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [https://www.Youtube.com/watch?v=AE7H.\[๒๓/๐๓/๒๕๖๐\]](https://www.Youtube.com/watch?v=AE7H.[๒๓/๐๓/๒๕๖๐]).

^{๓๗} ศ.ดร.ลิขิต ธีรเวคิน, “ความขัดแย้งและการแก้ปัญหา”, วารสารสถาบันพระปกเกล้า, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (ม.ค.-เม.ย.๒๕๕๓): ๑-๒.

การปกครองของผู้ใช้อำนาจทางการเมือง โดยอาศัยกฎหมายเป็นกลไกรักษาความสงบสุขเรียบร้อยในสังคม ใช้ทรัพยากรในการแก้ไขและพัฒนาประเทศ อำนาจทางการเมืองจึงต้องมาจากการบัญญัติกฎหมาย โดยกฎหมายอย่างเดียวไม่อาจครองอำนาจได้จะต้องมีความชอบธรรมทางการเมืองด้วย ความชอบธรรมดังกล่าวครอบคลุมการใช้อำนาจรัฐ แม้ผู้ใช้อำนาจรัฐจะมีอำนาจตามกฎหมายหากใช้เกินเลยหรือละเมิดหลักการที่ประชาชนยอมรับอันขาดความชอบธรรมทางการเมือง แม้จะมีอำนาจตามกฎหมายแต่ขาดความชอบธรรม ก็ไม่เป็นที่ยอมรับและทำลายความชอบธรรมทางการเมือง

ผู้ที่ได้อำนาจรัฐและอำนาจทางการเมืองถูกต้องตามกฎหมาย แต่ถ้าไม่สามารถปฏิบัติภารกิจตามสัญญาประชาคมได้ย่อมเสียความชอบธรรมทางการเมือง บทบาทในการบริหารจะสูญเสียความชอบธรรม หากผู้ใช้อำนาจโดยใช้อำนาจในทางผิดจะทำให้เสียความชอบธรรม และไม่เป็นที่ยอมรับของประชาชน ถึงแม้ว่าจะมีความชอบธรรมตามกฎหมายก็ตาม เมื่อรัฐบาลหรือผู้ใช้อำนาจรัฐละเมิดต่อหลักนิติธรรม (the rule of law) ทำการอันไม่คำนึงถึงความถูกต้องตามกฎหมาย หรือตามหลักสากลจะขาดความชอบธรรมทางการเมืองในการปกครองต่อไป ผู้มีอำนาจรัฐหากใช้อำนาจเกินความเหมาะสม เช่น ใช้งบประมาณเกินความจำเป็น หรือปฏิบัติเกินขอบเขตอำนาจหน้าที่รัฐ (high-handed) ก็จะไม่เป็นที่นิยมของประชาชน สิ่งที่ทำให้เสียความชอบธรรมมากและผิดกฎหมาย ได้แก่ การฉ้อราษฎร์บังหลวง การใช้งบประมาณในทางที่ผิด การใช้อำนาจรัฐในการหาผลประโยชน์ส่วนตัวในลักษณะขัดแย้งและไม่ขัดแย้ง ล้วนแล้วแต่นำไปสู่การสูญเสียความชอบธรรมทางการเมืองทั้งสิ้น การเล่นพรรคเล่นพวกโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง เช่น การแต่งตั้งญาติมาดำรงตำแหน่งทางการเมือง (nepotism) หรือนำพรรคพวกเข้ามาดำรงตำแหน่งทั้ง ๆ ที่ขาดความสามารถ (cronyism) ล้วนแล้วแต่ไปสู่การสูญเสียความชอบธรรมในการครองอำนาจทางการเมืองทั้งสิ้น ผู้ครองอำนาจรัฐต้องบริหารงานด้วยความโปร่งใส (transparency) ด้วยความบริสุทธิ์และเที่ยงธรรม เพื่อนำไปสู่ความไว้วางใจ ไม่สูญเสียความชอบธรรมทางการเมือง

ผู้ใช้อำนาจรัฐหากขัดต่อกฎหมาย (legality) ความชอบธรรมทางการเมือง (legitimacy) จะนำไปสู่การสูญเสียการยอมรับโดยสิ้นเชิง เพราะขาดธรรมแห่งอำนาจ (moral authority) โดยสิ้นเชิง ซึ่งต้องระมัดระวังโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกระทำใดก็ตามที่ขัดต่ออารมณ์ของสาธารณะ (public mood) ย่อมนำไปสู่ความรู้สึกที่มีการต่อต้าน ผู้ใช้อำนาจรัฐก็อาจจะดึงเอาคนภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามารวมขบวนการโดยต่างคนต่างมีความรู้สึกต่อต้านในด้านลบที่ต่างกัน เช่น บางส่วนไม่เห็นด้วยกับที่เป็นหลักกฎหมายหรือหลักนิติธรรมและการใช้อำนาจที่เกินเลย คัดค้านการใช้อำนาจอย่างไม่โปร่งใสจนเกิดความระแวงสงสัย และต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลงให้มีผู้บริหารใหม่เกิดขึ้น^{๓๘} การกระทำของผู้ใช้อำนาจรัฐหากขัดต่อกฎหมาย ขาดความชอบธรรมทางการเมืองย่อมทำให้ไม่ได้รับการยอมรับแต่อย่างใด เพราะขาดธรรมแห่งอำนาจและการกระทำสิ่งใดที่ขัดต่ออารมณ์สาธารณะ นำไปสู่ความไม่พอใจต่อผู้ปกครอง และจะดึงเอาภาคส่วนอื่นมาร่วมในการต่อต้านรัฐ

^{๓๘} ศ.ดร.ลิขิต ธีรเวคิน, (6/12/56), “วิทยาลัยสื่อสารการเมืองและความชอบธรรมทางการเมือง”, หนังสือพิมพ์สยามรัฐ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [http://www.dhiravegin.com/detail.php?Item_d=001119,6/12/56.\[๐๒/๐๒/๒๕๖๐\]](http://www.dhiravegin.com/detail.php?Item_d=001119,6/12/56.[๐๒/๐๒/๒๕๖๐]).

แนวคิดที่สถาบันฯ ถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง โดยศ.ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์นั้น จากเหตุการณ์ของการก่อตั้งองค์กรเก็บขยะแผ่นดิน ที่ส่อไปในทางที่จะก่อให้เกิดความรุนแรงเช่น กองกำลังติดอาวุธสงคราม, การเรียกรายเงินเพื่อตามจับผู้ที่ทำผิดกฎหมายมาตรา ๑๑๒ โดยใช้วิธีการที่ไม่ชัดเจน รวมทั้งการใช้ความรุนแรงในการจัดการและอาจส่งผลกระทบต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ทางอ้อม โดยที่ในช่วงระยะเวลา ๑๐ ปีที่ผ่านมาสถาบันพระมหากษัตริย์ถูกดึงมาเกี่ยวข้องกับการเมือง การกระทำดังกล่าวเป็นการสร้างความเสียหายแก่สถาบันฯ และถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองอย่างมาก โดยทุกฝ่ายที่นำเอาสถาบันฯ มาเกี่ยวข้องทางการเมือง อันส่งผลให้ภาพลักษณ์ทางสถาบันฯ กลายเป็นฝ่ายตรงข้ามกับประชาธิปไตย ทำให้เกิดความเสียหายต่อสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างมาก

การก่อตั้งองค์กรเก็บขยะแผ่นดิน ซึ่งนำไปสู่กรณีพ่อแม่แจ้งจับลูกสาวเนื่องจากถ่ายคลิปพาดพิงเบื้องสูงว่า “เหตุการณ์พ่อแม่แจ้งความจับลูกตัวเองได้ถือเป็นเรื่องที่น่าตกใจ” การลูกสาวที่โจมดีสถาบันฯ เทียบกับองค์กรเก็บขยะฯ ที่คุกคามสิทธิ และใช้กองกำลังติดอาวุธไล่ล่าผู้อื่น ซึ่งผิดกฎหมายและเป็นอันตรายต่อสถาบันฯ มากกว่า อัตลักษณ์พระพุทธรูปศาสนากับการผลักดัน พ.ร.บ. ปกป้องพระพุทธรูปศาสนา ที่พยายามจะลงโทษคนที่วิจารณ์ศาสนา ถือว่าทำให้พุทธศาสนาหมดความศักดิ์สิทธิ์และความสำคัญ และยิ่งจะกลายเป็นเครื่องมือทางการเมือง ในอดีตไม่มีขอบเขตอุดมการณ์ทางความคิดที่ชัดเจน แต่มีความพยายามขีดเส้นให้ชัดเจนเช่นเดียวกับศาสนาอื่น (มีเพียงอิสลามเพียงศาสนาเดียวที่มีการขีดเส้นไว้อย่างชัดเจนมานาน) อิทธิพลของพระพุทธรูปศาสนาต่อสังคมไทยลดลง ตั้งแต่เริ่มปฏิรูปคณะสงฆ์ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ที่ ๕ ที่ ๖ ปัจจุบันมหาเถรสมาคมผูกขาดได้แต่สงฆ์-จิวร ซึ่ง พ.ร.บ. ปกป้องพุทธศาสนาที่อยู่ในมือของ สนช. เป็นอันตรายที่จะกลายเป็น “มาตรา ๑๑๒ ทางศาสนา” เพราะเป็นการเอาอำนาจรัฐมาให้ศาสนา เพื่อลงโทษคนวิจารณ์ศาสนา^๙

สรุปแนวคิดสถาบันฯ ถูกผลักดันเป็นทางการเมือง พระมหากษัตริย์ถูกดึงเป็นเครื่องมือทางการเมือง ทำให้ภาพลักษณ์ทางสถาบันฯ เสียหาย พระพุทธรูปศาสนามีการการผลักดัน พ.ร.บ. ปกป้องฯ ซึ่งพยายามจะลงโทษผู้วิจารณ์ศาสนาทำให้พุทธศาสนาหมดความศักดิ์สิทธิ์ และเป็นเครื่องมือทางการเมือง อิทธิพลของพุทธศาสนาลดลงตั้งแต่เริ่มปฏิรูปคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ที่ ๕ ที่ ๖ ซึ่ง พ.ร.บ. ปกป้องพุทธศาสนาที่อยู่ในมือ สนช. เป็นอันตราย เพราะเป็นการนำอำนาจรัฐมาให้ศาสนา

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจตามความหมายของ ศ.ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ คืออิทธิพลซึ่งอำนาจหรืออิทธิพลนั้นคล้ายคลึงกัน แต่อำนาจมีกฎหมายและมีประเพณีรองรับ ส่วนอิทธิพลเป็นอำนาจที่ไม่มีกฎหมาย ประเพณี ไม่มีวัฒนธรรมมารองรับจึงเรียกว่าอิทธิพล อาจกล่าวได้ว่าศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องทำให้อำนาจหรืออิทธิพลของบางสถาบันแผ่ขยายออกไป ในขณะเดียวกันก็รอนอำนาจของสถาบัน หากกล่าวถึงศาสนากับการเมืองในมุมมอง ที่ว่าพระพุทธรูปศาสนาไม่ว่าเป็นองค์รณิกบวชหรือค้ำสอนก็ตาม มีความเกี่ยวพันในความสัมพันธ์เชิงอำนาจ โดยพระพุทธรูปศาสนาเข้าไปเสริมอำนาจให้บุคคลบางกลุ่มและบั่นทอนอำนาจต่อบุคคลบางกลุ่ม เดิมทีรัฐไทยเป็นประเทศที่มีพระภิกษุจำนวนมาก ที่มีอิทธิพลต่อชาวบ้านและมีอำนาจมากในสังคมไทย โดยความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับองค์กรสงฆ์ นั้น ส่งผลกระทบต่อพระสงฆ์หรือสถาบันสงฆ์รวมทั้งกลุ่มคนในสังคม เช่นสมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่อมีการ

^๙ศ.ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์, บทสัมภาษณ์สำนักข่าวอิศราบทสัมภาษณ์, ๒๓ เม.ย.๒๕๕๗, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.isranews.org/isranews-article/item/28813-nidhis.html>. [๒๓/๐๕/๒๕๖๐].

ที่มีพัฒนาการในการขยายเครือข่ายมากยิ่งขึ้น ภายใต้สถานการณ์ทางการเมืองที่วุฒิสภามาจากกลุ่มที่มีความหลากหลาย ในขณะที่รัฐบาลมาจากพรรคการเมืองพรรคเดียว ทำให้กลุ่มที่มีสายสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์กับรัฐบาลกลายเป็นกลุ่มหลักที่มีบทบาทนำ และสามารถกำหนดทิศทางการตัดสินใจในการลงมติของวุฒิสภาได้อย่างชัดเจน ดังการแต่งตั้งประธานและรองประธานวุฒิสภา การจัดสรรตำแหน่งคณะกรรมการธิการสามัญของวุฒิสภา การเลือกบุคคลให้ดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระ รวมไปถึงการขอเปิดอภิปรายทั่วไปรัฐมนตรีโดยไม่มีการลงมติ จึงทำให้การทำหน้าที่บทบาทของวุฒิสภา ไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญและเป้าหมายของการปฏิรูปการเมือง^{๔๒}

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจหลังใช้รัฐธรรมนูญไทย ๒๕๕๐ พบว่า ก่อให้เกิดดุลอำนาจใหม่ระหว่างวุฒิสภากับรัฐบาล เป็นกลไกอำนาจที่เปิดช่องทางและแหล่งอำนาจ ให้วุฒิสภาควบคุมต่อรองอำนาจอภิปรายกับรัฐบาล และถ่วงดุลการใช้อำนาจรัฐทั้งทางตรงและทางอ้อม อันเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างอำนาจบริหารและอำนาจนิติบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ

๒.๓.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจด้านพระพุทธศาสนา

งานเขียนในทางพระพุทธศาสนาของท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวถึงความเป็นบรรพชิตอยู่ตรงไหน บรรพชิตต่างกับฆราวาสอย่างไร บรรพชิตบวชเพื่อการมุ่งสู่บรรลุนิพพานและประพฤติปฏิบัติตนให้บริสุทธิ์ เนื่องจากบุุณชนรักษาความบริสุทธิ์ได้ยาก จึงต้องสละจากเรือนเพื่อสะดวกต่อการประพฤติพรหมจรรย์ โดยเปลี่ยนแปลงให้เกิดฟ้าสว่างคือเปลี่ยนไปในทิศทางที่ดี ส่วนการเป็นบรรพชิตอยู่ที่บ้าน, วัด, หรือป่า ก็ได้ ความเป็นบรรพชิต(นักบวช)อยู่ที่ใจผู้บวชหากบวชแล้วประพฤติไม่ถูกต้องทำให้นักบวชมีดมัวลงเพื่อขจัดความมืดของนักบวชจึงจะต้องสร้างให้เกิดความสว่าง หากพุทธบริษัททั้งที่อยู่บ้านและอยู่วัดล้วนเป็นบรรพชิต(นักบวช) ไม่สร้างปัญหาอุปสรรคต่อการรักษาศีลฝึกสมาธิและเกิดปัญญาในที่สุด เมื่อบรรพชิตรักษาศีลจนเกิดปัญญาที่สมบูรณ์ทั้งบรรพชิตและฆราวาส ก็จะบรรลุผลได้ซึ่งต่างกันที่ว่าจะช้าหรือเร็วเท่านั้น โดยอาศัยปัจจัยที่สมาธิมุ่งมั่นไปสู่ปลายทางคือนิพพานเป็นอารมณ์

ความมุ่งหมายของพรหมจรรย์เพื่อประโยชน์สุขและเกื้อกูลมหาชน บรรพชิตมีหน้าที่สั่งสอนพระธรรมแก่ชาวบ้าน เมื่อบรรพชิตรับอาหารของชาวบ้านจึงต้องทำหน้าที่ให้พระศาสนาและพรหมจรรย์อยู่คู่โลกต่อไป บรรพชิตมีความเป็น “สมณสาซีพ”^{๔๓} ปัจจุบันภิกษุมีความเป็นอยู่เกินความสันโดษ แข่งขันกันสร้างถาวรวัตถุจนเกินความจำเป็น ควรที่จะให้ภิกษุออกจากทางมืดกลับไปสู่ภาวะดั้งเดิมที่ถูกต้อง เมื่อภิกษุทั้งหลายมองเห็นความผิดพลาดแล้ว จึงควรกลับมาสู่สภาพเดิมที่เรียกว่าฟ้าสว่างทางภิกษุสาซีพ โดยอาศัยหิริโอตตัปปะ ซึ่งควรมีความละอายและเกรงกลัวต่อบาปที่จะ

^{๔๒}สุมาลี มีจั่น, “วุฒิสภากับรัฐบาล: ความสัมพันธ์เชิงอำนาจหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ๒๕๕๐”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาการปกครอง, (คณะรัฐศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๙.

^{๔๓}คืออาชีพของพระภิกษุเป็นอาชีพสูงสุด อาชีพที่ควรแก่การเป็นภิกษุที่บริโภคอาหารจากชาวบ้านแล้ว ชาวบ้านยังต้องไหว้ภิกษุ(พุทธทาสภิกขุ)

เกิดขึ้น จึงจะสามารถปรับเปลี่ยนมาสู่เส้นทางฟ้าสว่าง^{๔๔}

พระภิกษุสงฆ์ไทยมีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์กับสังคมไทยต่อเนื่องยาวนาน โดยมีเป้าหมายของพระพุทธศาสนา ที่ว่าการเป็นพรหมจรรย์เพื่อประโยชน์สุขแก่อกุลมหาชน ฉะนั้นพระสงฆ์จึงควรประพฤติตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีสมกับการฉันอาหารของญาติโยม และที่เขากราบไหว้ดังเช่นสมณสาชีพที่มีหิริโอตตัปปะ ย่อมทำให้เกิดสภาวะฟ้าสว่างทางภิกษุสารูป สมกับที่มรณวาสควรกราบไหว้ลักษณะดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งพระสงฆ์มีอิทธิพลต่อญาติโยมที่เป็นชาวพุทธไม่ว่าจะอยู่ในฐานะเช่นใด ดังเช่นผู้ปกครองมีอิทธิพลกับผู้ถูกปกครอง ซึ่งพระสงฆ์จึงมีอิทธิพลต่อฆราวาสเช่นกัน.

พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนากับการเมืองของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นงานเขียนแสดงถึง พุทธศาสนามีบทบาททางการเมืองโดยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา นำไปใช้ปรับใช้ในทางการเมืองได้ แม้พระสงฆ์ในพุทธศาสนามีบทบาททางการเมืองที่แตกต่างกัน ตามบริบทของสังคมและวัฒนธรรม แต่พระสงฆ์ควรแสดงบทบาทให้เหมาะสมการเป็นนักบวช พระพุทธศาสนาตามบริบทของสังคมไทย ซึ่งพระสงฆ์มีบทบาทในการศึกษาอบรมสั่งสอนคนในสังคม และเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา รวมทั้งให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาตามโอกาสต่าง ๆ ในปัจจุบันบทบาทของพระภิกษุสามเณรได้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม โดยสภาพสังคมทั่วไปทั้งภายในและภายนอกประเทศมีการเปลี่ยนแปลงไป พระภิกษุสามเณรเข้ามาศึกษาวิชาทางโลกจากสถาบันสงฆ์สองแห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย โดยลักษณะหลักสูตรคล้ายกับทางโลก เช่นการศึกษาหลักสูตรด้านรัฐศาสตร์

การวิพากษ์การศึกษาและการเมืองที่ทำให้พระภิกษุ มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการเมือง มากขึ้น จึงควรตระหนักถึงบทบาทการใช้หลักธรรม และการแสดงบทบาททางการเมืองอย่างเหมาะสมตามแนวคิดของพระพุทธพจน์ (ป.อ. ปยุตโต) จึงมีประเด็นว่าการอบรมสั่งสอนของพระภิกษุสามเณรควรให้ไปในทิศทางใด อาทิการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเข้าถึงประชาชนตามเป้าหมายการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้กับชีวิตประจำวัน การบริหารองค์กรถึงการบริหารประเทศในส่วนของการเกี่ยวข้องทางการเมือง และการให้ความรู้ความเข้าใจทางการเมือง การใช้สิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ในมิติเชิงสร้างสรรค์มากกว่าการใช้กำลังอำนาจ ควรแสดงบทบาททางการเมืองให้เหมาะสมกับสถานการณ์บ้านเมือง ส่วนพระสงฆ์นั้นไม่ควรแสดงบทบาทเป็นผู้นำทางการเมืองเสียเอง ไม่สนับสนุนหรือเข้าข้างพรรคการเมืองใดพรรคหนึ่ง แต่ควรเป็นผู้นำในการประนีประนอมประสานประโยชน์ และส่งเสริมความสามัคคีเป็นสำคัญ^{๔๕}

บทบาทของพระภิกษุสามเณรมีการปรับเปลี่ยนไป จากผู้ให้ความรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและเป็นผู้ประกอบศาสนกิจ มาสู่การศึกษาศาสตร์สมัยใหม่ซึ่งรวมถึงวิชาการทางการเมืองการปกครอง และการแสดงบทบาททางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นมีความเหมาะสม

^{๔๔}พุทธทาสภิกขุ, ฟ้าสว่างทางฝ่ายบรรพชิตคณะสงฆ์ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒๘-๑๔๘.

^{๔๕}คึกฤทธิ์ ปราโมช, มรว., พระพุทธศาสนากับคึกฤทธิ์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๘).

อย่างไร ฉะนั้นการเกี่ยวข้องทางการเมืองควรมีลักษณะในเชิงสร้างสรรค์ และแสดงบทบาทให้เหมาะสมตามเหตุการณ์

นอกจากนั้นแล้วพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ยังกล่าวถึงลักษณะความสัมพันธ์ที่ถูกต้องหรือควรจะเป็นระหว่างฝ่ายอาณาจักรกับพุทธจักรควรเป็นอย่างไร กล่าวคือหลักความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายบ้านเมืองกับพระพุทธศาสนาที่ควรปฏิบัติอันได้แก่ หลักอุปทานิยธรรม ๗ ซึ่งกล่าวถึงหน้าที่ของรัฐบาลควรปฏิบัติโดยให้ความอารักขาคุ้มครอง และป้องกันอันตรายทั้งปวงแก่พระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังมิได้มาสู่แคว้น ในส่วนที่มาสู่แคว้นแล้วรัฐบาลควรให้การอุปถัมภ์แก่ท่านทั้งหลายอย่างมีความสุข หลักธรรมนี้พระพุทธเจ้าตรัสแสดงแก่เจ้าลิจฉวีแคว้นวัชชี ซึ่งปกครองรัฐที่มีรูปแบบสามัคคีธรรมหรือจักรวรรดิวัตร อันเป็นหลักธรรมที่แสดงถึงหน้าที่ผู้ปกครองแผ่นดินพึงปฏิบัติต่อพระศาสนา ในการรักษาคุ้มครองป้องกันแก่สมณพรหมณ์ทั้งหลาย^{๔๖} ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรกับพุทธจักรนั้น กล่าวถึงข้อปฏิบัติในจักรวรรดิสูตรที่ผู้ปกครองควรปฏิบัติต่อสมณพรหมณ์ สมัยพระเจ้าจักรพรรดิมีการใช้ธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิ ได้แก่จักรวรรดิวัตรที่เป็นหลักธรรมของผู้ครองแผ่นดินเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ปรากฏมาตั้งแต่ครั้งอดีตกาล

แนวคิดรัฐกับพระพุทธศาสนาถึงเวลาชำระหรือยังจึงเป็นแนวคิดที่ พระพรหมคุณาภรณ์ กล่าวถึงบทบาทของอาณาจักรกับพระพุทธศาสนาว่า หากฝ่ายบ้านเมืองสอบถามหลักธรรม ก็ควรชี้แจงแนะนำ ในกรณีที่พระพุทธองค์ต้องเกี่ยวข้องการบริหารราชการแผ่นดิน อันเป็นเรื่องราวทางการเมืองโดยตรง ในแง่ของหลักธรรมพระพุทธองค์ทรงเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องต่าง ๆ เท่าที่พระองค์ทำได้ ในแง่บทบาทเท่าที่พระศาสนาจะทำได้ ได้แก่เรื่องความสงบสุขหรือสันติภาพที่ปรากฏชัดคือ พระพุทธองค์ทรงห้ามทัพของพระญาติ ๒ ฝ่ายปัญหาแย่งชิงแม่น้ำโรหิณี พระพุทธเจ้าทรงแนะนำคุณค่าของชีวิตของผู้ขัดแย้งกับคุณค่าของน้ำ เท่ากับให้เห็นคุณค่าของความสงบโดยอาศัยหลักธรรมในการแนะนำแก้ปัญหา

ในส่วนเรื่องพระวินัยของพระภิกษุพระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบท เพื่อไม่ให้พระสงฆ์เข้าไปก้าวก่ายบ้านเมือง เช่น ไม่ให้ผู้เป็นข้าราชการหรือโจรผู้โด่งดังเข้ามาบวชในศาสนา เรื่องใดที่พออนุโลมได้ก็วางหลักไว้ว่า ราชนั อนุตตติ คือ ทรงอนุญาตให้อนุวัตรตามพระราชา (ฝ่ายรัฐหรือบ้านเมือง) ขอบเขตอำนาจของรัฐหรือบ้านเมืองที่พึงเป็นไปโดยชอบธรรม ไม่ให้เสียหายแก่หลักการของพระพุทธศาสนา เป็นเรื่องของความเป็นอยู่ทั่วไป เช่น การนับวันเวลา เป็นต้น^{๔๗} สรุปคือพระพุทธองค์ทรงอนุญาต พระสงฆ์ทำตามพระราชาหรือฝ่ายรัฐในขอบเขตอำนาจของรัฐ หรือบ้านเมืองที่พึงเป็นไปโดยชอบธรรม ไม่เสียหายแก่หลักการของพระพุทธศาสนา

ความดังกล่าวข้างต้นท่านให้พระสงฆ์อนุวัตรตามฝ่ายบ้านเมืองแล้ว ท่านยังได้กล่าวถึงความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในหัวข้อวินัยเรื่องใหญ่กว่าที่คิด การดำเนินชีวิตของมนุษย์มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันที่สามารถแยกออกได้เป็น ๒ ส่วน คือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และความสัมพันธ์กับความจริงตามธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์นั้นต้องเกื้อกูลมีน้ำใจต่อกันยาม

^{๔๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), รัฐกับพระพุทธศาสนาถึงเวลาชำระหรือยัง, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๓๗), หน้า ๒-๑๒.

^{๔๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), รัฐกับพระพุทธศาสนาถึงเวลาชำระหรือยัง, หน้า ๒-๑๒.

ปกติมีไมตรีจิตสร้างมิตรภาพที่ดีต่อกัน และมีความปรารถนาดีต่อผู้อื่นคือมีเมตตาผู้อื่น เมื่อผู้อื่นประสบปัญหาที่มีความเดือดร้อนเข้าช่วยเหลือให้ผู้อื่น ให้พ้นจากความทุกข์คือมีความกรุณา เมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จก็พลอยยินดีส่งเสริมสนับสนุนมีมุทิตาต่อเขาเหล่านั้น ความดังกล่าวคือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ อย่างไรก็ตามควรระวังไม่ให้ความสัมพันธ์ของมนุษย์กระทบต่อหลักการความจริงความดีงาม ซึ่งเป็นเหตุผลในตามธรรมชาติสิ่งที่มีความสำคัญคือ จะต้องให้หลักธรรมวินัยแสดงหลักเหตุผลให้ปรากฏขึ้นมา คือมนุษย์จะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ความจริงที่เป็นตัวธรรม และหลักการตามความจริงความถูกต้องความดีงามตลอดจนกฎหมายของสังคมที่บัญญัติมา ในขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมีความเกี่ยวเนื่องกันแต่จะกระทบต่อหลักการไม่ได้ เพื่อให้ธรรมคงอยู่ในโลกคือมีความเป็นเป็นกลางไม่เข้าแทรกแซงขัดขวาง บุคคลจะได้รับผลตามพระธรรมวินัยคืออุเบกขา

หากมนุษย์มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันแต่ไม่เคารพกติกาของสังคม ผลร้ายก็จะเกิดกับสังคมมนุษย์ในระยะยาว ในทางกลับกันหากมนุษย์ละเลยไม่มีความเกี่ยวเนื่องระหว่างกัน ผลที่ตามมาจะเกิดปัญหาตัวใครตัวมัน ทุกคนรับผิดชอบต่อกติกาไม่ช่วยเหลือและไร้ซึ่งน้ำใจต่อกัน มนุษย์จะขาดความสัมพันธ์ระหว่างกันจนเกินขีดจำกัด และเกิดโทษไม่เอาใจใส่ต่อกัน แม้กระทั่งหลักการและกติกาก็จะถูกทำลาย พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนถึงการมีคุณภาพของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และความสัมพันธ์กับหลักธรรมชาติ ในบางสังคมที่ไม่มีวินัยเป็นเพราะว่าประชาชนสัมพันธ์กันมากไปช่วยเหลือกันจนกระทั่งขาดการพัฒนาตนเองเพราะรอความช่วยเหลือจากผู้อื่น และละเลยไม่ปฏิบัติตามกติกาของสังคมจึงเสียคุณภาพเพราะบุคคลขาดอุเบกขา อันเป็นกติกาหลักตามธรรมชาติที่เป็นตัวหลักธรรมซึ่งถูกละเลย^{๔๘}

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์นั้นมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยที่รัฐไม่เข้ามาเกี่ยวข้องในการปกครองสงฆ์แต่อย่างใด เช่นกรณีที่พระสงฆ์ต้องอธิกรณ์รัฐก็จะไม่เข้าไปดำเนินการต่อพระภิกษุอย่างไร แต่จะแจ้งเหตุการณ์ให้พระพุทธองค์หรือพระเถระอื่นทราบ เช่น กรณีพระธนิยะนำไม้จากในคลังของพระเจ้าพิมพิสารไปสร้างกุฏิ ซึ่งพระองค์ก็ไม่ดำเนินการอย่างใดครั้งเมื่อพระพุทธเจ้าทราบความจึงทรงบัญญัติโทษแก่พระสงฆ์ ที่ทำผิดข้อหลักทศพิธยนั้นขึ้นปราศิกตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

แนวคิดธรรมรัฐและธรรมราชาธรรมรัฐของ ปรีชา ช่างขวัญยืน เป็นระบอบธรรมนิยมไม่ใช่อำนาจนิยม เขากล่าวถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจอาทิความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับลูก ไม่ใช่เป็นความสัมพันธ์ทางการเมืองแต่เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจอย่างเดียว ความชอบธรรมของพระเจ้าแผ่นดินเกิดจากการใช้หลักธรรมการอบรมสั่งสอนคนให้มีศีลธรรม ถือว่าเป็นหน้าที่สำคัญของพระเจ้าแผ่นดินที่ทรงธรรม การเคารพผู้ควรเคารพทำให้ผู้ทรงธรรมมีอำนาจ การที่บุคคลยอมเชื่อฟังการกตชีตามแนวคิดตะวันตกเป็นอำนาจที่ดีนั้น ไม่มีปรัชญาทางการเมืองระบุไว้ กล่าวคือผู้ปกครองที่ดีมีความสำคัญต่อระบบการปกครอง ธรรมราชาคือการสร้างคนดีมีคุณธรรมให้มาปกครองบ้านเมือง เป็นผู้ปกครองที่ดีและเป็นข้าราชการที่ดี^{๔๙}

^{๔๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *วินัยเรื่องใหญ่กว่าที่คิด*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลีธัมม์, ๒๕๕๖), หน้า ๓๖ -๔๐.

^{๔๙} ปรีชา ช่างขวัญยืน, *ธรรมรัฐ ธรรมราชา*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬา, ๒๕๕๗), หน้า ๑๑๕-๑๑๖.

ท่านยังกล่าวถึงแนวความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก โดยให้คำอธิบายความว่าเป็นหลักการทางพระพุทธศาสนาที่ถือหลักบุคคล (ผู้ปกครอง) มีความสำคัญกว่าระบบการปกครองกล่าวคือหากผู้ปกครองเป็นคนดีย่อมบริหารงานทุกอย่างได้ดี แต่ไม่ได้กล่าวถึงการเป็นคนดีแตกต่างจากการเป็นผู้ปกครองที่ดี โดยที่มาคิเวลส์ระบุว่าจักรพรรดิกระทำการอะไรได้อย่างง่ายดาย เมื่อทำตามหลักเกณฑ์แล้วผลดีที่ตามมาคือประชาชนมีความสุข และเมื่อบรรดาภคิษัตริย์ทราบถึงองค์ความรู้แล้วทรงมีความเห็นชอบด้วยและประพฤติปฏิบัติตามโดยดี ซึ่งในปัจจุบันมีการนำหลักธรรมของผู้ปกครองที่ควรนำมาปฏิบัติจะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง แต่ไม่ได้กำหนดกฎเกณฑ์หลักธรรมใดมากล่าวไว้โดยเฉพาะ ฉะนั้นผู้ปกครองควรเป็นผู้มีหลักธรรมของบุคคลทั่วไปเสียก่อน แล้วจึงมีหลักธรรมของผู้ปกครองอันได้แก่ทศพิธราชธรรมและธรรมราชา จึงควรนำธรรมราชากับเทวราชามาประพฤติปฏิบัติ ซึ่งความเป็นธรรมราชาในสังคมไทยมีความสำคัญมาก ^{๕๐}

แนวคิดฝ่าฝืนวิกฤตศีลธรรมด้วยทัศนะใหม่ เป็นการใช้อำนาจนियมของรัฐที่เกิดขึ้นในรูปแบบรัฐชาติ ทำให้เกิดแบบแผนเดียวกันทั้งประเทศอาทิ ภาษา การศึกษา ศาสนาและการปกครอง เป็นต้น ซึ่งพระไพศาล วิสาโล บรรยายไว้ในงานเขียนของท่าน และยังกล่าวถึงสิ่งที่ตามมาคือการแผ่ขยายอำนาจรัฐไปในทุกมิติของชีวิตที่มีการใช้อำนาจรัฐทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม สร้างความเปลี่ยนแปลงในบ้านเมืองจากการใช้ชีวิตแบบดั้งเดิมโดย อาศัยระบบราชการหรือแม้แต่คณะสงฆ์อันทำให้ผู้คนพึ่งพารัฐมากขึ้น ซึ่งรัฐมีอำนาจเหนือชุมชนและปัจเจกบุคคลมากขึ้น เจ้าหน้าที่รัฐมีสายสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับระบบทุนนิยม และแผ่ขยายออกไปทั่วประเทศโดยอำนาจนิยมของรัฐเข้ายึดทรัพยากรของชุมชน รวมทั้งปราบปรามผู้เห็นต่างเช่นเหตุการณ์ ๑๔ ตุลา ๖ ตุลาและพฤษภาทมิฬ เป็นต้น ระบบทุนนิยมทำให้ระบบบริโภคนิยมและอำนาจนิยม เป็นปัจจัยสำคัญในการบั่นทอนทางศีลธรรมของสังคมไทย

ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นไปเพื่อเกื้อกูลศีลธรรม โดยมีมาตรการต่าง ๆ เช่นสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวและฟื้นฟูชุมชนให้แข็งแรง การสร้างสายสัมพันธ์ของครอบครัวโดยเฉพาะในชนบทและการฟื้นฟูชุมชนให้เข้มแข็ง เป็นปัจจัยสำคัญในการเกื้อกูลกันให้สังคมมีศีลธรรม โดยเฉพาะการฟื้นฟูบทบาทของวัด และคณะสงฆ์เป็นพลังทางศีลธรรมในสังคมที่ช่วยส่งเสริมปัญญา ซึ่งต้องมีการปฏิรูปการปกครองและการศึกษาของคณะสงฆ์อย่างจริงจัง และเป็นการกระจายอำนาจให้การปกครองมีประสิทธิภาพ โดยใช้อำนาจน้อยแต่ใช้ปัญญาและคุณธรรมมากขึ้น โดยที่พระสงฆ์ในอดีตมีอำนาจในทางศีลธรรมต่อคนไทย เพราะท่านสงเคราะห์ชาวบ้านแทบทุกเรื่อง ในอดีตผู้ใดมีเรื่องก็เข้าหาวัดเนื่องจากวัดเป็นศูนย์รวมของชุมชน แต่ปัจจุบันพระเข้าหาชุมชนเนื่องจากบริบททางสังคมมีเหตุปัจจัยที่ความแตกต่างจากสังคมในอดีต^{๕๑} แนวคิดทุนนิยมซึ่งทำให้ระบบบริโภคนิยมและอำนาจนิยม เป็นปัจจัยสำคัญในการบั่นทอนศีลธรรมในสังคมไทย การสร้างสายสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อเกื้อกูล

^{๕๐}ปรีชา ช้างขวัญยืน, *ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬา, ๒๕๓๔), หน้า ๗๗-๗๘.

^{๕๑}พระไพศาล วิสาโล, *ฝ่าฝืนวิกฤตศีลธรรม ด้วยทัศนะใหม่*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สามลดา, ๒๕๔๙), หน้า ๑๙, ๒๔-๒๘.

ศีลธรรมโดยใช้มาตรการต่าง ๆ สร้างความสัมพันธ์และฟื้นฟูชุมชนให้แข็งแรง ถือว่าเป็นการสร้าง
ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างสังคมกับชุมชนและสังคม

สถาบันสงฆ์กับการเมืองการปกครองตามแนวคิดของ ชาตรี ประกิตนันทการ พระพุทธชิน
ราชและวัดเบญจมบพิตรในมุมมองใหม่ มีมิติในเชิงสัญลักษณ์และมีความหมายต่อประวัติศาสตร์ไทย
อย่างยิ่ง โดยเฉพาะในด้านการเป็นตัวแทนที่สำคัญของการสร้างความเป็นไทย และความเป็นสมัยใหม่
ของชนชั้นนำของไทยในช่วงรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๕ ภายใต้เงื่อนไขทาง
ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๔ พระพุทธชินราชได้ถูกนิยามว่าเป็นพระพุทธรูป
สำคัญ ที่มีความหมายซึ่งสัมพันธ์กับการสร้างตัวตนทางประวัติศาสตร์สยาม (ในพงศาวดารภาคเหนือ)
แสดงถึงความเป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ และแสดงถึงบุญบารมีของพระยาจักรพรรดิราช (ลาว) ใน
คติแบบจารีตของผู้คนในบริเวณนี้แต่โบราณ ความสำคัญของพระพุทธชินราชในสมัยรัชกาลที่ ๔
ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมมากมาย การสร้างเมืองเชียงใหม่ (พิษณุโลก) ในอดีตเป็น
อาณาจักรลาวเป็นเมืองหน้าด่านรับทัพไทย ฐานะของพระเจ้าศรีธรรมปิฎก (อาณาจักรลาว) มิได้ถูก
อธิบายตามคติเกี่ยวกับกษัตริย์แห่งรัฐแบบจารีตกษัตริย์ ตามคติพระยาจักรพรรดิราชแต่เป็นเรื่องศึก
ระหว่างอาณาจักรเชียงใหม่กับอาณาจักรสยามที่เป็นเรื่องทางการเมือง ไม่ใช่เรื่องการแผ่ขยายพระ
ราชอาณาจักรระหว่างรัฐไทยและลาวในคติแบบจารีต

รัชกาลที่ ๔ ทรงมิได้กล่าวถึงพระพุทธชินราช ในทัศนะพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจาก
บุญบารมีของกษัตริย์ แต่กล่าวภายใต้บริบททางความคิดเกี่ยวกับกษัตริย์และรัฐ ที่กำลังเปลี่ยนแปลง
ไปสู่อีกรูปแบบหนึ่ง อันเป็นรูปแบบสำนึกทางประวัติศาสตร์ของรัฐและกษัตริย์ในรูปแบบใหม่ และ
พระองค์อธิบายประวัติพระพุทธรูป ๓ องค์คือ พระพุทธชินราช พระพุทธชินศรี และพระศรีศาสดาซึ่ง
เป็นพระพุทธรูปที่มีความล้ำค่า และท่านชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธชินราชและ
พระมหากษัตริย์ ในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์และทรงอธิบายถึงพระมหากัจจิงค์ ที่สถาปนา กรุง
รัตนโกสินทร์ซึ่งสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ ล้วนแต่มีความเกี่ยวพันกับพระพุทธชินราชทั้งทาง ตรงและ
ทางอ้อม ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ทรงกล่าวถึงว่าพระพุทธรูปดังกล่าวเป็นเสมือนพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง
สยาม^{๕๒}

สรุป

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจคือความผูกพันที่เกิดขึ้น ตั้งแต่ระดับพื้นฐานของหน่วยย่อยใน
สังคม เริ่มจากมนุษย์ที่เป็นสัตว์สังคมซึ่งมีการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว ดังพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
เป็นใหญ่ในโลก อำนาจแสดงออกหลายลักษณะมีทั้งคุณและโทษ สุดแล้วแต่ผู้ใช้อำนาจ ฉะนั้นผู้ทรง
อำนาจที่มีสัมมาทิฐิ ย่อมนำพาคนไปในทิศทางที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและชุมชน ในทางกลับ กัน
หากเป็นมิฉะทิฐิย่อมทำให้เกิดความเสียหายต่อส่วนรวมและบ้านเมือง

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจด้านการเมืองการปกครอง พระพุทธศาสนากล่าวถึงการกำเนิดรัฐ
กล่าวถึงกำเนิดของสังคมมนุษย์โดยไม่มีการปกครอง ในครั้งโบราณมนุษย์นั้นมีความสุข มนุษย์

^{๕๒}ชาตรี ประกิตนันทการ, พระพุทธชินราชในประวัติศาสตร์สมบูรณาญาสิทธิราชย์, คณะศิลป
ศาสตรมหาวิทยาลัศิลปากรณ์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๑), หน้า ๖, ๑๑, ๑๘.

ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยทรัพยากรที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ต่อมาเมื่อเกิดสงคราม โจรธ หลง เกิด ครอบครัวยุคใหม่มีการทำร้ายแย่งชิงทะเลาะวิวาทกันในสังคม จึงมอบอำนาจให้ผู้ปกครองคัดสรรคน ของ ผู้ปกครองถือว่าเป็นบรรทัดฐานของสังคมอันเป็นจุดเริ่มต้นของการกำเนิดรัฐ

เพลโตให้ความหมายสอดคล้องกับพระพุทธศาสนา โดยที่ ส. ศิวรักษ์ กล่าวถึง อุดม รัฐ ของเพลโตว่า เป็นรัฐในอุดมคติจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีผู้ปกครองที่มีอุดมคติ ได้ประพฤติตนตาม กฎเกณฑ์แห่งกฎหมายที่ตั้งตามอุดมธรรม คือรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยมีประชาชนเป็น ใหญ่ ประชาชนมีอำนาจและใช้อำนาจ แต่ธรรมาธิปไตยมีธรรมเป็นใหญ่ใช้อำนาจโดยธรรม หลักการ ของประชาธิปไตยมี ๓ ข้อคือ ปังเจกชนนิยม เสรีภาพและเสมอภาค ส่วนธรรมาธิปไตยมีหลัก ๓ ประการได้แก่ ธรรมวิธีคือ ผู้ปกครองทรงธรรม ธรรมนิติคือ ระบบหรือกระบวนการเป็นธรรม และ ธรรมมติคือ มติที่ออกมาต้องประกอบด้วยคุณธรรม

พัฒนาการทางสังคมเศรษฐกิจและการเมืองไทย ทำให้ประเทศไทยมีคุณลักษณะที่มี ความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออกคือ ไตรลักษณ์รัฐ ที่มีมิติทางความมั่นคงซึ่งมิได้ก่อให้เกิดการปรับ การขยายกลไกของรัฐโดยรวม ส่วนมิติการพัฒนาทำให้สถาบันหลักเป็นฐานอำนาจทางสังคมและ การเมืองอันได้แก่ พระมหากษัตริย์, สงฆ์, ข้าราชการ (ทั้งทหาร-พลเรือน) ที่มีบทบาทใน กระบวนการพัฒนามากขึ้นตามลำดับ มิติประชาธิปไตยซึ่งมาจากความขัดแย้งระหว่างอำนาจทางการ สืบทอดทางการเมือง-การปกครอง กับ ความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างชนชั้นนำที่มีอำนาจ ทาง การเมือง และชนชั้นข้าราชการอันเป็นเครื่องมือของอำนาจ

หลักธรรมาธิปไตยที่พระเจ้าอโศกใช้เป็นลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ดังคำกล่าว ที่ว่า “ยศและอำนาจไม่มีความหมายหากไม่ได้นำไปช่วยเหลือประชาชน ฆราวาสควรใช้ทรัพย์และ อำนาจไปสร้างคุณดี ส่วนพระเมื่อวชควรสั่งสอนหลักธรรมให้เป็นประโยชน์ต่อปวงชน” สิ่ง ที่ ผู้ปกครองควรนำไปใช้ นั่นคือการใช้อำนาจเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขของประชาชน

หลักธรรมาธิปไตยเป็นหลักในทางพระพุทธศาสนาการที่ถือ ความถูกต้องความดีและ เหตุผลเป็นที่ตั้ง ไม่ใช่รูปแบบทางการเมืองที่ควรปฏิบัติ ซึ่งหลักธรรมอธิบายความของหลักการทาง การเมืองได้ โดยเป้าหมายของธรรมะในการปกครองที่มีความสำคัญได้แก่หลักธรรมาธิปไตย ซึ่งไม่ใช่ รูปแบบการปกครองตามแนวคิดตะวันตก แต่ธรรมาธิปไตยถือหลักธรรมและความถูกต้องตั้งเป็น ใหญ่ หลักธรรมาธิปไตยเป็นหลักส่งเสริมการปกครองที่ดีที่สุดของอภิปไตย ๓ ที่เหมาะสมในทุกสังคม รัฐควรนำแนวคิดพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับ หลักการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง โดยถือหลักการความจริงความถูกต้องตั้งเป็นใหญ่ มาเป็นหลักปกครองบริหารประเทศอันเป็น ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างราชรัฐกับรัฐ

การเมืองแนวพุทธของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ฯ กล่าวถึงการปกครองของผู้ปกครองที่ควรนำไป ปฏิบัติทั้งรัฐและเอกชนภายใต้การมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ซึ่งหลักธรรมราชาผู้ปกครองต้องยึด มั่นในหลักธรรมของพระพุทธศาสนามทั้งมีความซื่อสัตย์สุจริตเป็นที่ตั้ง

ผู้ปกครองที่มีอำนาจเหนือบุคคลนั้นไม่ใช่อำนาจตามความชอบธรรม แต่เป็นอำนาจที่มา จากการสร้างเหตุผลเพื่อครองอำนาจ ซึ่งการได้อำนาจมานั้นเป็นเรื่องเฉพาะตน ฉะนั้นชาวบ้านที่เป็น คนส่วนใหญ่ของประเทศที่ปราศจากอำนาจ จึงต้องขอความช่วยเหลือจากผู้มีอำนาจในสังคม ความสัมพันธ์ในการใช้อำนาจ การใช้อำนาจที่ถูกต้องจึงต้องยึดหลักการ ไม่ยึดประโยชน์ส่วนตน การ

ยึดหลักการเพื่อประโยชน์และความสุข รัฐมีความชอบธรรมในการกระทำเช่นนั้น การเผยแพร่พระศาสนาทั้งราษฎร์และรัฐต้องร่วมมือกันทำ ผู้มีหน้าที่ดูแลพระพุทธศาสนาจึงควรรู้หลักพระธรรมวินัยอีกด้วย หากพิจารณาแนวคิดนิติศาสตร์แนวพุทธเป็นการพิจารณาอดีต ปัจจุบันและสร้างอนาคต โดยการบริหารจัดการสังคมสู่เป้าหมายการพัฒนาคน ฉะนั้นการบัญญัติกฎหมายไทยจะควรเขียนเช่นไร เพื่อให้พระพุทธศาสนาอยู่ร่วมกับสังคมอย่างมีความสุขและเป็นประโยชน์แก่สังคมไทย เมื่อไม่มีการพัฒนาคนอาชญากรรมย่อมเพิ่มมากขึ้น สังคมจึงมีแนวโน้มไปสู่ระบบอำนาจนิยมมีการบัญญัติกฎหมาย และมาตรการลงโทษมากขึ้น ซึ่งนำไปสู่ระบบการปกครองคณะสงฆ์อีกด้วย การละทิ้งหลักการแห่งพระวินัยเพื่อไปสู่การพัฒนาชีวิตมนุษย์ พระราชบัญญัติสงฆ์เกือบทุกฉบับจึงเน้นเรื่องอำนาจ โดยกำหนดมาตรการบังคับใช้กฎหมาย พ.ร.บ. คณะสงฆ์จึงต้องวางหลักนิติศาสตร์แนวพุทธเพื่อเอื้อต่อการสร้างชุมชนแห่งการศึกษาให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ที่แท้จริงของการปกครอง

อำนาจเป็นใหญ่ในโลก โดยแสดงออกหลายลักษณะซึ่งมีทั้งคุณและโทษ สุดแล้วแต่ผู้ใช้ อำนาจ ฉะนั้นจึงอยู่ที่ผู้ทรงอำนาจเป็นผู้มีมีสัมมาทิฐิหรือมิฉะทิฐิ พื้นฐานของมนุษย์มีความสงบสุข โดยดำรงชีพอยู่ได้ด้วยทรัพยากรที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ต่อมามนุษย์เริ่มมีกิเลสเกิดความโลภ โกรธ หลง มีการสะสมอาหาร เกิดสถาบันครอบครัวและมีกิเลส-ตัณหาเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในสังคม และแย่งชิงทะเลาะวิวาทกัน จึงมอบอำนาจให้ผู้ปกครองทำหน้าที่ระงับข้อพิพาท สังคมไทยนั้นมีการพัฒนาทางสังคมเศรษฐกิจและการเมือง ที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออกได้แก่ ไตรลักษณ์รัฐ ซึ่งมาจากความขัดแย้งระหว่างอำนาจทางการเมือง-การปกครอง กับความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างชนชั้นนำที่คุมอำนาจทางการเมือง การปกครองที่ดีจึงต้องอาศัยหลักธรรมมาธิปไตยเป็นหลัก ในทางพระพุทธศาสนาถือความถูกต้องความดีและเหตุผลเป็นที่ตั้งไม่ใช่รูปแบบทางการเมือง รัฐไทยควรนำแนวคิดพระพุทธศาสนา ที่สอดคล้องกับหลักการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง โดยถือหลักการความจริงความถูกต้องดีงามเป็นใหญ่มาเป็นหลักในการปกครอง โดยผู้ปกครองต้องยึดมั่นในหลักธรรมของพระพุทธศาสนารวมทั้งมีความซื่อสัตย์สุจริตเป็นที่ตั้ง หากพิจารณาแนวคิดนิติศาสตร์แนวพุทธเป็นการพิจารณาอดีต ปัจจุบันและสร้างอนาคต โดยการบริหารจัดการสังคมสู่เป้าหมายในการพัฒนาคน